

ΠΟΙΝΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ: ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΦΙΚΤΑ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΕΩΡΓΑΚΗ

Δύσκολα ἀντέχω εἰς τὸν πειρασμό, Κύριε Πρόεδρε, κυρίες καὶ κύριοι, νὰ μὴ φθονήσω ἀπόψε τοὺς συναδέλφους τῆς Τάξεως τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, ὥστε ἡ εἰσιτήριοις ὁμιλία μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία μὲ ἐτίμησε μεγάλως μὲ τὴν ἐπιλογή της καὶ τὴν ὁποία καὶ πάλι εὐχαριστῶ, νὰ ἀναφερθῆ εἰς ὠρισμένο πρόβλημα τοῦ ἰδικοῦ τους χώρου καὶ νὰ ἔχη ἔτσι τὴν δυνατότητα νὰ παρουσιάσῃ κάποια ἀπὸ τὶς ἐπαναστατικὰς ἀνακαλύψεις μὲ τὶς ὁποῖες ὁ σύγχρονος τεχνικὸς λόγος συχνὰ ἀνατρέπει τὰ μέχρι στιγμῆς δεδομένα τῆς Φύσεως καὶ περιορίζει ὁλονὲν καὶ περισσότερο τὰ ὅρια τῶν παραδοσιακῶν ἀνιγμάτων.

Προέρχομαι, ὅμως, ἀπὸ τὸν χῶρο τῶν Ἠθικῶν Ἐπιστημῶν, ὅπου τοὺς προβληματισμοὺς δὲν τοὺς μετουσιῶνουν «ἐξαίφνης» ἀποκαλύψεις, ἱκανὲς νὰ ἐξαφανίσουν αὐτοστιγμὴ τὰ οἰκοδομημένα πορίσματα τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ μᾶς τροφοδοτήσουν ἔτσι μὲ ἀπρόσμενες ἐκστάσεις. Διότι ἐμεῖς εἰς τὶς Ἠθικὰς Ἐπιστήμες, ἔχοντες «ἀρχὴν καὶ τέλος ἀδιάσειστον», ἀδυνατοῦμε νὰ παρακολουθήσουμε τὸν ρυθμὸ τῶν τεχνικῶν ἐξελίξεων καὶ ὑπηρετοῦμε, «εἰς τὸ διηνεκές», μιὰν ὑπάτη καὶ γιὰ τοῦτο: ὑστάτη ἀξία. Ἡ ἀξία αὕτη εἶναι γιὰ τὸν Νομικόν: ἡ ἰδέα τοῦ Δικαίου.

Τοῦ Δικαίου, τὸ ὁποῖο ὁποῖσδήποτε καὶ ἐὰν ἐνεφάνισε, κατὰ καιροὺς, ἰσχυρὰς ἐξαρτήσεις ἀπὸ τὰ διαμορφούμενα εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν ἰδεοπολιτικὰ ρεύματα καὶ ὁσονδήποτε ἔντονος καὶ ἐὰν ὑπῆρξαν οἱ σκοπιμότητες, μὲ τὶς ὁποῖες τὸ ἐξώπλισε ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ πραγματικότητα τῶν διαφόρων ἐποχῶν, οὐδέποτε, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐδέχθη νὰ προβάλλῃ τὸν ἀγῶνα του, ἄλλως πῶς, παρὰ ὡς ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Δικαιοσύνης: τῆς καθολικῆς αὐτῆς, κατὰ Πλάτωνα, ἀρετῆς.

Μιᾶς ἀρετῆς ποὺ ἐγγυᾶται πάντοτε τὸ εἶδος τοῦ Δικαίου, ὥστε νὰ ἐποπτεύῃ ἀδιάλειπτα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἕως τὸ τέλος, τὴν ποιότητα τῆς ἀνθρώπινης τύχης εἰς τὶς καθημερινὰς τῆς ἐμπλοκὰς μὲ τὴν δύναμιν τῆς ἐπιβολῆς, ἐνῶ εἰς τὶς κρίσιμες στιγμὰς τῆς ζωῆς μας, ἐκεῖ, δηλαδή, ὅπου δὲν ἀντέχουν «οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα», ἡ ἀρετὴ αὕτη γίνεται παρήγορος πίστις καὶ εἰς τὸν βωμὸ τῆς ψάλλεται ὠδὴ τοῦ «γλυκντάτου προ-τάνεως ὕμνων».

Ἐὰν αὐτὰ ἰσχύουν γενικὰ γιὰ τὸ Δίκαιο καὶ τὴ Δικαιοσύνη, ἰδιαίτερα φορτισμέ-νοι ἀπὸ ἀρχέτυπες καταγραφὰς εἶναι οἱ θεσμοὶ τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου. Θεσμοί, ποὺ ὅπως τὸ ἔγκλημα καὶ ἡ τιμωρία του ἐμπλέκονται, μοιραῖα, καὶ «ἐξ ὑπαρχῆς» εἰς τὸν δυσάλωτο δαίδαλον τῶν μεγάλων διλημμάτων τῆς ὑπάρξεως, καθὼς καλοῦνται νὰ ἀντιμετωπίσουν τραχύτατα καὶ συνταρακτικὰ βιώματα, ποὺ σχηματίζονται πρὶν ἢ ἀκόμη ἀκουσθῶν οἱ πρῶτοι φθόγγοι μιᾶς ὑποτυπώδους, ἔστω, κοινωνικῆς συνειδή-

σεως, και πολὺ πρὶν γίνῃ παραδεκτὴ ἢ αὐτονομία τῆς ἐπιστημονικῆς, ὡς πρὸς τὴν ἀντιμετώπισή τους, λειτουργίας.

Ἔτσι, τὸ Ἐγκλημα ἀκόμη και ὅταν θεωρεῖται ὡς ἀποκλειστικὰ «νομικὸν φαινόμενον», φαινόμενο δηλαδὴ συνδεόμενο, κατ' ἀνάγκη, πρὸς τὸν κόσμον τῶν ἀξιολογήσεων και τῆς δεοντολογίας μιᾶς συγκεκριμένης ἔννομης πραγματικότητας, δὲν παύει νὰ εἶναι κλονισμός, πανώλεθρος: Ἄγῆραον και Ἄθνατον πάθος.

Ἐάν, κυρίες και κύριοι, τοὺς θεσμοὺς τοῦ ποινικοῦ δικαίου δὲν ἐγκαταλείπει, «οὐδ' ἐπὶ στιγμῆν» ὁ κόσμος τῶν «νεμεσίων ἀρῶν» και τοὺς χώρους τῆς ἀπονομῆς τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης ἐπιτηροῦν ἀπρόσκλητοι, ἴσως, ἀλλ' ἀκοίμητοι κατὰ τὶς Φοινικὲς δίκαιες «αἱ σεμναὶ θεαὶ» τοῦ Αἰσχυλείου Πανθέου, ὥστε πάντοτε τὸ Δίκαιον «νὰ μεταβαίνει», ἀσφαλῶς τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἔγκλημα μὲ τὸ καιρῖον πλήγμα πὸν ἐπέφερε εἰς τὰ ἐρημικά, ἀλλὰ και ἡμερα νερὰ τοῦ πρώτου βίου, ἐφάνερωσε εἰς τὴν πορεία τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐγγενῆ του ἔλξη πρὸς τὶς διχαστικὲς ἀντιθέσεις πὸν διέπουν τὴν ζωὴ και πὸν σμιλεύουν τὶς διάφορες ὀψεις τῆς ἀδιάσειστης φυσικῆς και ἠθικῆς τῆς ἀγωνίας.

Θέμα μου δὲν εἶναι βεβαίως νὰ ἀναπτύξω ἐδῶ οὔτε τὴν προϊστορία, οὔτε τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν θεσμῶν τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, ἀλλὰ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ὀριοθετήσεώς του εἶναι ἀπαραίτητη ἢ ἔστω και συνοπτικὴ ἀναφορὰ εἰς τοὺς ἐκρηκτικὸς Μύθους, πὸν τὸ κατέστησαν «πανανθρώπινον ἔβρον» και εἰς τὶς κοινωνικὲς ἀρχές, πὸν τὸ διεμόρφωσαν εἰς «κράτιστον λόγον».

Εἰδικότερα δὲ γιατί, διαφορετικά, δὲν εἶναι δυνατὸς ὁ ἐντοπισμὸς τῆς διαμορφώσεως τῶν ποινικῶν ὀρισμῶν ἀπὸ τὰ δύο καταλυτικὰ νοήματα πὸν παραστέκουν τὴν γένεσίν των: Τὸν Φ ὀ β ο ν πρῶτα και τὴν Ἐ λ π ἰ δ α ὕστερα. Τὰ συστατικὰ αὐτὰ τῆς διαλεκτικῆς φωτοσκίασης τῆς τιμωροῦ παρουσίας ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ὀποίας συνάγεται τ ἰ εἶναι τὸ «προσοδόκωμενον» και τ ἰ τὸ «ἐφικτὸν» εἰς τὸ Δίκαιον πὸν τὴν ἐκφράζει.

Και ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Φόβος και ὁ Φόβος ἦν ὁ Θεός.

Ἐ Θεός πὸν «και ἄλκιμον ἄνδρα φοβεῖ», κατὰ τὸν Ὅμηρον, ἐνῶ ἡ φωνὴ του ἀκούεται, φωνὴ Δικαιοσύνης και αἱ ψυχαι τῶν ἀνόμων «ὡς αἵματος σταγόνες πέφτουν στὸν Ἄδην», κατὰ τὸν ἐξαίσιον στίχον τοῦ Κάλβου.

Ἔτσι, τὸ ἀνελέητον δράμα τῆς ὑπάρξεως διέπεται ἐξ ὑπαρχῆς, ἀπὸ τὸν ἀνεξαίρετο συνεκτικὸ δεσμὸ μεταξὺ Ἐγκλήματος και τιμωρίας, ὡς Θείας ἐντολῆς. Δεσμὸ ταυτόσημο μὲ τὴν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου πὸν ὑποχρεοῦται ἔτσι εἰς τὸ δ ἰ η ν ε κ ἔ ς νὰ καταβάλλῃ - «ἐκπλήσαι» - τὸ ὀφειλόμενο τίμημα τῆς ἀδικοπραγίας εἴτε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὡς δράστης, εἴτε οἱ ἀπόγονοί του, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ὀπωσδήποτε ἢ «κάθαρσις». Ἡ πρωτεύουσα αὐτὴ ἠθικὴ ἐπιταγὴ, τὴν τήρηση τῆς ὀποίας ἐποπτεύουν οἱ ὑπερφυσι-

κές δυνάμεις καθόσον: «Ζεὺς καί... Μοῖρα καὶ Ἐρινός..., φρεσὶν ἔμβαλον ἄγριον ἄτην».

Βέβαια, τὰ στοιχεῖα τῆς ἀντιορθολογικῆς δομῆς εἰς τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα δὲν εἶναι μόνον Θεογονικά. Ἀπὸ τὰ πλέγματα ἐντροπῆς, εἰς τὰ Βακχικὰ μυστήρια καὶ τὸν Ἀριστοφάνη καὶ ἀπὸ τὰ πλέγματα ἐνοχῆς εἰς τοὺς Τραγικοὺς ἢ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν περίφημον «ἀναγνώρισιν» τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἡ ἀντιορθολογικὴ ὕψη τῆς ἀρχαιοελλαδικῆς παρουσίας ἐτροφοδότησε ἀκόμη καὶ τὶς πλέον προωθημένους θέσεις τῆς σημερινῆς μας ἐποχῆς, ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν ἀνάλυση τῶν Ἑγκληματικῶν φαινομένων.

Τοῦτο συμβαίνει, γιὰ παράδειγμα, ὅταν μὲ τὴν ἀναδρομὴ στὸν γενεαλογικὸ θεσμὸ οἱ σύγχρονοι ἐρευνητὲς τοποθετοῦν τὴν ἀναστολὴ τῆς αἰμομιξίας εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸ προσκῆνιο πολλῶν ποινικῶν ἀδικημάτων. Ἐνῶ ἡ «πατροκτονία» προσφέρει ἐρμηνευτικὴ διέξοδο, κάθε βίαιης μορφῆς καὶ συγκρούσεως μὲ τὴν Ἐξουσία καὶ τὴν λογικὴ τοῦ Νόμου, πὸν θεωρεῖται ὡς ὁ ἐνσαρκωτὴς τῆς παραδοσιακῆς π α τ ρ ι κ ῆ ς ἐπιβολῆς. Ἐν τούτοις καὶ οἱ ὑποκειμενικὲς αὐτὲς διεισδύσεις τοῦ ἀντιορθολογικοῦ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ἐλαττώσουν τὴν κεντρικὴ βαρύτητα τῆς καθάρσεως ὡς τῆς ἀσβέστου θείας ἐπιταγῆς ἢ ὁποῖα στηρίζει τὴν ἀμετάθετη ἀπαίτηση πρὸς τιμωρία τῆς ἀνομίας. «Ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδᾶν οἶκον ὀρῶμαι», λέγει γιὰ τὴν Ἀντιγόνη ὁ Σοφοκλῆς, «πήματα φθιμένων» ἐπὶ πήμασι πίπτοντ', οὐδ' ἀπαλλάσσει γενεὰν γένος ἀλλ' ἐρείπει».

Ἄλλά, ἄς γυρίσωμε στὸ φόβο τοῦ Θεοῦ. Μήπως μικρότερος εἶναι ὁ ἐκ Θεοῦ φόβος εἰς τὸν κόσμον τῆς ἰδικῆς πίστεως, ἐὰν δὲν ἔχη προλάβει νὰ ἐπέλθῃ ἐδῶ κάτω ἡ «κάθαρσις» τῆς γενομένης ἀδικίας;

Οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε — λέγει ὁ Χριστὸς εἰς ὄσους τοῦ ζητοῦν φιλεῦσπλαγχνῆ ἐξαιρέση ἀπὸ τὸν ἀνταποδοτικὸ νόμον πὸν διέπει τὸ ἔγκλημα καὶ τὴν τιμωρία του. «Οὐκ οἶδατε τί αἰτεῖσθε· οὐκ ἐστὶν ἐμοὶ δοῦναι ἀλλ' οἷς ἠτοίμασται». Φοβερόν, πράγματι τὸ «ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος», καὶ γι' αὐτὸ ὁ φόβος του πρωτοστατεῖ εἰς τὸν χῶρον τῆς τελέσεως τῆς ἀνομίας.

Ὁ εἰς τὴν διάθεσή μου χρόνος δὲν ἐπιτρέπει μεγαλύτερη ἀνάλυση τῆς Θεογονικῆς προϊστορίας τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, τὸ ὁποῖο δὲν ἔπαισε καὶ σήμερα ἀκόμη νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ αὐτήν.

Χαρακτηριστικῆ, εἰς τὸ σημεῖο αὐτό, εἶναι ἡ τιμωρία τῆς βλασφημίας ἢ καὶ ἄλλων προσβολῶν κατὰ τῆς θρησκείας πὸν ἀπαντᾶται εἰς τὶς Ποινικὲς Νομοθεσίαις ὄλων τῶν χωρῶν εἰς τὶς ὁποῖες ὑπάρχει ἐπίσημη θρησκεία. Ἀλλὰ καὶ πέραν ἀπὸ αὐτὸ ἡ θρησκευτικὴ ἀντανάκλαση συναντᾶται σὲ πλῆθος ὀλόκληρο ἀπαγορεύσεων ὅπως ἡ ἀμβλωσις π.χ. καὶ ἡ εὐθανασία, εἰδικώτερα δὲ ἡ αὐτοκτονία, ἢ ποινικοποιήσις τῆς ὀποιᾶς ἐπιτάσσεται ἀπὸ τό: «Ἀθέμιτον τὸ ἐαντὸν ὑπεξάγειν τοῦ βίου» τῆς Ἑκκλησίας.

Τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ φόβο διαδέχεται ὁ φόβος ἐκ τῆς ἀνασφαλείας τὴν ὁποία προκαλεῖ ἡ ἀπομόνωσις τῆς πρωτόγονης ζωῆς, ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔρμαιο τῆς βίας πρὸς ἀντιμετώπιση τῆς ὁποίας εἶναι ἀνίσχυρος.

Ἔτσι, ἡ ζωὴ ἐντάσσεται, ὕστερα ἀπὸ μακρὴν πορεία, εἰς τὴν ἔννομο κοινότητα. «Φοβήσαντες οἱ ἄνθρωποι», ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, «κατέστησαν τὴν Πολιτείαν». Δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ διαγράψω τὶς διάφορες φάσεις ἀπὸ τὶς ὁποῖες διῆλθε τὸ κοινὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ἐγκλημα, ὥστε ἡ ποινὴ ἀπὸ ὑπόθεση ἐνστικτώδους αὐτοπροστασίας νὰ ἐξελιχθῆ εἰς κύρωση δημοσίου συμφέροντος καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς νὰ ἀνατεθῆ εἰς ἄλλους... ξένους πρὸς τὸν παθόντα παράγοντες. Ἄρκει ἐδῶ νὰ τονισθῆ ὅτι μὲ τὴν δημοσιοποίησιν τῆς Ποινῆς εἰσβάλλει εἰς τὴν σκηνὴν τῶν Δικαιῶν δρωμένων: ὁ λόγος τῆς Πόλεως: γενόμενος Νόμος.

Ὁ Νόμος, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ θέσῃ τὴν ἠθικὴν βάση γιὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ Πολίτη, κατὰ τὸ «Πόλις ἄνδρα δείκνυσι» τοῦ Σιμωνίδη καὶ θὰ θεωρηθῆ, ἰδίως κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Σοφιστῶν, τὸ ἀδίκημα ὅχι μὲ κοιτήρια εἰλημμένα ἀπὸ τὴν μεταφυσικὴν δαιμονολογίαν καὶ τὸν προγονικὸ μῦθο, ἀλλ' ὡς ἔργο καὶ ἀπόφαση πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν δομὴν του εἶναι: τὸ ἦθος. Τὸ ἦθος, τὸ ὁποῖο «Ὡς ὁ τῶν ἀνθρώπων δαίμων» τοῦ Εὐριπίδη, στηρίζει ἢ ὑβρίζει τὴν ἔννομη ζωὴν.

Τὴν μοῖρα ὁμοῦς αὐτῆς τῆς ζωῆς κινεῖ ἀενάως «αἱ Μηχαναὶ τοῦ Σισύφου» καὶ ἔτσι μόνις ὁ φόβος, ὁ «ἐκ τῆς ἐγκληματογόνου βίας» ἀρχίζει νὰ ἐξισορροπεῖται ἀπὸ τὸν Νόμο ὡς τὸν προσφορύτερο «φύλακα» καὶ ἓνα αἶσθημα σχετικῆς ἀσφαλείας ἀρχίζει νὰ θεμελιώνεται, ὥστε ἡσυχος ὁ ἄνθρωπος νὰ προσβλέπῃ εἰς τοὺς καρπὸς μιᾶς ἔννομης εἰρήνης, γιὰ τὸ «ὁ φόβος, πλέον, φυλάει τὰ ἔρημα», κατὰ τὸ λαϊκὸ μας γνωμικόν.

Ἐνας ἄλλος φόβος διαγράφεται ἀρχικὰ καὶ γιγαντώνεται, εἰς τὴν συνέχεια, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου: ὁ φόβος τῆς κρατικῆς ἀθαιρεσίας τὴν ὁποία ἐγκυμονεῖ τὸ Κράτος -- Λεβιάθαν, τὸ κράτος μὲ τὶς διογκωμένες καὶ ἀσύδοτες ἐξουσίες τὸ ὁποῖο εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἐξουθενώσῃ καὶ νὰ συνθλίψῃ ἐκείνους τοὺς ὁποῖους ἀρχικὰ ἐστέγασε γιὰ νὰ τοὺς προφυλάξῃ.

Ὁ φόβος ἀπὸ τὴν κρατικὴν ἀθαιρεσίαν, ὁ φόβος εἰδικώτερα γιὰ τὴν τύχην τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ πολίτου συνιστᾷ τὴν τελευταία καὶ πλέον κρίσιμη φάσιν τῆς εἰς τὸ Ποινικὸ Δίκαιο «ἐμφόβου ζωῆς».

Ἡ συνειδητοποίησις καὶ εἰς τὴν συνέχεια ἡ ἔξαρσις τῆς φάσεως αὐτῆς ὀριοθετεῖται, ὡς εἶναι γνωστό, κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην κατὰ τὴν ὁποία — μετὰ μακροῦς αἰῶνες «ἀνηλικιότητος» — εἰς τὴν ὁποία, συμφώνως πρὸς τὸν ὀρισμὸν τοῦ Kant, «ὑπαιτιότητί τῆς εἶχε περιπέσει ἡ ἀνθρωπότης», ὁ ἄνθρωπος διαφωτίζεται, ὡς πρὸς

«τὴν ἰδίαν του ἀξία» καὶ δέχεται ἐπιτέλους, κατὰ τὸν *Alain*, «τὴν ἀπάντηση ἢ ὁποία τοῦ ὠφείλετο».

Καὶ πρὸς τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν προσμετροῦται πλέον ἡ ποιότης τοῦ *Ποινικοῦ Νόμου* μὲ ἔλεγχο κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον τῆς ποιότητος τῶν ἐγγνήσεων πὸν παρέχουν οἱ διατάξεις του, ὡς πρὸς τὸ ἀπαρβίαστον τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ὡς καὶ τῶν ἀτομικῶν ἐλευθεριῶν κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς *Ποινικῆς Δικαιοσύνης*.

Rousseau, *Montesquieu*, *Beccaria*, *Locke* καὶ ἄλλοι πολλοὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν ἀπαράμιλλον ἀστερισμὸ τῶν πρωταγωνιστῶν αὐτῆς τῆς πρωτοφανοῦς εἰς πικρότητα, ἐνθουσιώδους ὄσο καὶ φανατισμένης προσφορᾶς φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, πολιτικῶν προτάσεων καὶ μεθοδολογικῶν ἀξιωμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος προβάλεται ὡς ἡ ἀταλάντευτος ἀρχὴ καὶ τὸ ἀνυπέροχτον ὄριον τοῦ *Ποινικοῦ* λογισμοῦ. εἶναι ἀδύνατος ἐδῶ ἀκόμη καὶ ἡ ἐπὶ μέρους ἀναφορὰ του.

Αἰσθάνομαι, ἐν τούτοις, τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπισημάνω ἰδιαίτερος τὴν συνεισφορὰ τοῦ μεγάλου ἐκφραστοῦ τοῦ ἠθικοῦ λόγου, ὁ ὁποῖος ἀπετέλεσε τὴν βᾶσιν ὅλων αὐτῶν τῶν «θαυμασιῶν».

Πρόκειται διὰ τὸν *Im. Kant*. Τὸν *Kant* ὁ ὁποῖος μὲ τὸν αὐστηρὸ διαχωρισμὸ τῆς ἠθικῆς, ὡς τῆς ἐσωτέρας καὶ τῆς νομίμου, ὡς τῆς ἐξωτερικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου ἀνήγειρε τὰ ἀπαρβίαστα ὄρια κάθε εἴδους κρατικῆς παρεμβάσεως καὶ κάθε μορφῆς ἰδεολογικοῦ καταναγκασμοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ὄνομα διαφόρων ἐπιδιώξεων θὰ ἐπιχειροῦσε νὰ διαπλάσῃ τὸ φρόνημα καὶ τὴν συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία, μὴ ἀνεχομένη οὔτε κἂν τὸ ἄγγιγμα τῆς ἐξωτερικῆς πειθοῦς, διέπεται ἀποκλειστικῶς, κατὰ τὸν *Καντιανὸν* ὀρισμὸν, «ἀπὸ τὸν ἕναστρον οὐρανὸν πὸν λάμπει ἐπάνω ἀπὸ ἡμᾶς καὶ τὸν ἠθικὸ κανόνα πὸν ἐνυπάρχει μέσα μας».

Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ *Πολιτεία*, ὡς ἀποκλειστικὸς φορεὸς τοῦ «*jus puniendi*», δὲν εἶναι νοητὴ παρὰ μόνον ὡς ἀνασταλτικὸς φραγμὸς καὶ εἰδικώτερα ὡς «ἐγγνητικὸ καθήκονμα ἐννόμου προστασίας» ἀπὸ τὴν ποινικὴ ἀδικοπραγία καὶ ὅχι ὡς φορεὸς κοινωνικῶν σκοπιμοτήτων πὸν ἀφοροῦν τὸ σύνολο ἢ καὶ τὰ ἄτομα ἀκόμη. Κατὰ συνέπεια, οἱ ποινικοὶ νόμοι τοῦ «*Διαφωτισμοῦ*» συνιστοῦν αὐστηρῶς διατυπωμένους ἀντικειμενικὰς διατάξεις, ὡς πρὸς τὶς προϋποθέσεις τοῦ ἀξιοποίνου, ἐνῶ οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς ἀναφέρονται περιοριστικῶς, ὡς καθορίζεται εἰς τὸ ἀπόσταγμα τῆς μεθοδολογικῆς διαρθρώσεως τοῦ *Π.Δ.* τοῦ 19ου αἰῶνος: *Τὸ Ν.Κ.Ν.Π.Σ.Λ.*

Ἐνῶ ὁ δικαστὴς περιορίζεται εἰς τὴν τυπολογικὴ καὶ μόνον διαπίστωση ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ τῶν προϋποθέσεων τοῦ ἀξιοποίνου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τὶς ἀξιολογήσῃ, ἀλλὰ ὡς ἀνυχνὸν ὄν (*être inapitité*), ὅπως τὸν θέλει ὁ *Montesquieu*, νὰ πιστοποιήσῃ ἀπλῶς τὴν ὑπαρξὴ ἢ ὅχι ἀξιοποίνου συμβάντος.

Φυσικά, ἡ σύγχρονη εὐχέρεια τῆς διασταλτικῆς ἐρμηνείας καὶ τῆς ἐπιμετροῦσεως

τῆς ποινῆς εἶναι πράγμα ἀδιανόητο κάτω ἀπὸ τὶς συνθήκες αὐτὲς γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ ἀπόλυτα, εἰς τὸ Νόμο προσδιοριζομένη ποινὴ εἶναι καὶ ἡ μόνη δυνατή.

Ἔτσι ὁμως καὶ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση «κινδύνων ἀθαιρέτων», ἡ ἀπόλυτος ποινὴ, μὲ τὴν ἀποτροπὴ ὑποκειμενικῶν ἐμπλοκῶν κατὰ τὴν ποινικὴ κρίση, ἀνταποκρίνεται ἰδανικὰ καὶ πρὸς τὰ ἄλλα συναφῆ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς, ὡς πρὸς τὸν Ποινικὸ Νόμο.

Αὐτὰ συνίστανται εἰς τὴν ἐπακριβῆ ἀνταπόδοση τοῦ ἀδίκου, μὲ τὴν προβλεπόμενη τιμωρία ἀπὸ τὸ Νόμο καὶ τὴν διατήρησιν ἔτσι ἀ λ ω β ἢ τ ο υ τοῦ κύρους τῆς τρωθείσης κρατικῆς εὐταξίας.

Παράλληλα, ἡ ἀπόλυτος ποινὴ μὲ ρίζα τὴν Καντιανὴ φιλοσοφία ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴ αὐτονομία μας, ἀποκλείει τὴν εὐπλαστὴ προσαρμοστικότητα, τὴν ὁποία προϋποθέτει κάθε μορφή εἰδικῆς σκοπιμότητος καὶ περιορίζεται εἰς τὸ νὰ εἶναι, τὸ πολὺ, μιὰ γενικῆς φύσεως ἐκφώνηση, ἡ ὁποία ὁμως, γιὰ νὰ λειτουργήσῃ πρέπει μὲ ἔντονη σαφήνεια νὰ προσδιορίζεται καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ κάθε τέλεση εἰς τὸ Νόμο.

Ἡ μὴ ἀναδρομικότης τῆς ποινῆς ἀνακύπτει ἐδῶ ὡς συνέπεια τοῦ ἀπόλυτου τῆς ἐννοίας της.

Περίεργη, πράγματι, ἡ συνόραξις τῆς γοητείας τῶν φιλελευθέρων μνηυμάτων μὲ τὴν ἀδιαλλαξία τοῦ αὐταρχισμοῦ εἰς τὴν ἐποχὴ τῆς μεγαλύτερης ἐκρήξεως τοῦ ατομισμοῦ πὸν ἔγινε ποτὲ εἰς τὴν Ἱστορία.

Βεβαίως, τὸ φαινόμενο ἀντιθετικῶν διαστάσεων εἰς τὴν ὑψηροσφαιρὴ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δὲν εἶναι σπάνιο. Εἶναι μάλιστα ἀποκαλυπτικὸ τοῦ ἀπόκρυφου δόλου μὲ τὸν ὁποῖο συχνὰ μᾶς κυβερνᾷ ἡ Ἱστορία. Δὲν θὰ τὸ εὖρωμε, ὁμως, μόνο ἐδῶ. Συχνὰ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ καὶ σὲ ἄλλες φάσεις τῆς Ποινικῆς Προστασίας.

Ἐσκιαγράφησα τὶς μορφὲς τοῦ φόβου πὸν ἐτροφοδότησαν κατὰ τὴν διαδρομὴ τῆς ἱστορίας τὴν διαμόρφωση τῶν αἰτημάτων τῆς τιμωρίας τοῦ ἐγκλήματος. Ἀπὸ αὐτὲς οἱ δύο τελευταῖες, ὁ φόβος ἀπὸ τὸ Ἐγκλημα καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τὸ Κράτος, συνιστοῦν τὸ κρίσιμο σημεῖο μιᾶς κατ' ἀρχὴν ἀντιφάσεως πὸν σημειώνεται εἰς τὸ πρόβλημα τῆς «Ἀσφαλείας» τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, πρόβλημα σταυρικὸ γιὰ τὸ νόημα τοῦ Δικαίου αὐτοῦ μὲ ἀξιώσεις ἰδιαιτέρας προσοχῆς.

Ἡ Δικαιοσύνη ἔχει ἀπόλυτη ἀξία, εἴπαμε εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας. Μᾶς διδάσκει ὁμως νὰ μεταχειριζόμεσθε «ὁμοίους ὁμοίως καὶ ἀνίσους ἀνίσως». Καὶ τὸ ἐρώτημα παραμένει ὡς πρὸς τὸ «Ποιὸς θὰ εἶναι ὁ τρόπος τῆς μεταχειρίσεως αὐτῆς καὶ ποῖοι θὰ θεωρηθοῦν ὅμοιοι ἢ ἀνισοί;», ὡς ἔλεγε ὁ *Gustav Radbruch*, κατ' ἀντανάκλαση τοῦ Ἀριστοτελείου περὶ Δικαιοσύνης ὀρισμοῦ.

Γι' αὐτὸ καὶ δύο ἄλλα στοιχεῖα ἤρθαν νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν καθόλου σύνθεση

τῆς ιδέας τοῦ Δικαίου, ὥστε τὸ «διαῖον» κατὰ Πλάτωνα νόημά του νὰ προσλάβῃ καὶ τὶς μορφές ἀποτελεσματικῆς καὶ ἀδιάλειπτης ρυθμιστικῆς παρουσίας.

Πρόκειται γιὰ τὶς ἔννοιες τῆς «σκοπιμότητος» ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς «ἀσφαλείας» τοῦ Δικαίου ἀφ' ἑτέρου. Ἀπὸ τὴν στιγμή ἀπὸ τὴν ὁποία ἡ νομικὴ σκέψη τῆς διαφωτισμένης ἀνθρωπότητας εἶδε τὰ στηρίγματα τοῦ Δικαίου εἰς τὴν ἀνθρώπινη ἀξία του καὶ πρῶτιστα βέβαια εἰς τὴ λογικὴ του, ἢ κοσμοφέλεια τῶν νομικῶν κανόνων ὑπῆρξε ἡ πρώτη προϋπόθεσις γιὰ τὴν παραδοχὴ τους.

Ἡ κοσμοφέλεια αὐτὴ ὑπῆρξεν ὁ Δούρειος Ἴππος μὲ τὸν ὁποῖον ἐπιτεύχθηκε, ἄλλωστε, ἡ ἄλλωσι τοῦ βασικοῦ μεθοδολογικοῦ ἀξιώματος τοῦ Διαφωτισμοῦ: τῆς ἐννοιοκρατίας.

Ἄν ὅμως ἡ κοσμοφέλεια, μὲ ἄλλους λόγους ἢ σκοπιμότης, ζωογονεῖ καὶ ἐγγυᾶται τὴν γόνιμη ἐναλλαγὴ τῶν ἐπὶ μέρους περιεχομένων τοῦ Δικαίου, ἢ ἐμπιστοσύνη εἰς αὐτό, ἢ ἀσφάλεια δηλαδὴ τὴν ὁποία πρέπει νὰ αἰσθάνεται διαρκῶς, ὁ ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἔχῃ ἀκλόνητη πίστις εἰς τὴν ἀπονομὴ τοῦ Δικαίου, φαίνεται νὰ ἔρχεται σὲ ἀντίθεσις πρὸς τὴν ρευστότητα ποὺ ἐπιβάλλει ἡ σκοπιμότης.

Εἰδικώτερα μάλιστα, ὅταν τὸ νόημα καὶ τὸ συναίσθημα αὐτὸ τῆς «ἀσφαλείας» προσδιορίζεται ὅπως εἰς τὸ Ποινικὸ Δίκαιο μὲ ἰδιόμορφον τρόπο ἀπὸ τὰ δύο ἑτερογενῆ φαινόμενα ποὺ προαναφέρθησαν: Τὸν Φόβον ἀπὸ τὸ Ἐγκλημα καὶ τὸν ἐγκληματίαν ἀφ' ἑνός, τὸν Φόβον ἀπὸ τὴν ἀυθαίρετη λειτουργία τοῦ Νόμου ἀφ' ἑτέρου. Καὶ ἐνῶ γιὰ τὴν καθυσύχασιν τοῦ φόβου ἀπὸ τὸν ἐγκληματίαν, τὸ πρόχωμα τῆς κοινωνικῆς παρεμβάσεως πρέπει λογικὰ νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸν προωθημένο καὶ στὴν κυριολεξία του ἐπιθετικὰ προληπτικὸ γιὰ τὴν καθυσύχασιν τοῦ Φόβου ἀπὸ τὴν ἀυθαιρεσίαν τοῦ Κράτους καὶ τὴν παραβίασιν τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἀπὸ πολιτειακὰς δραστηριότητες τὸ πρόχωμα αὐτὸ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι προσδιορισμένο παρὰ μέσα στὰ στενὰ ὅρια τῆς ἀμυντικῆς καταστολῆς.

Ἐὰν τὰ δύο αὐτὰ ἑτερογενῆ στοιχεῖα τοῦ Φόβου δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐναρμονισθοῦν σὲ ἐνιαῖον σύστημα, ἰότε ἡ ἔννοια τῆς «ἀσφαλείας» τοῦ Π.Δ. εἶναι, προφανῶς, ἀνέφικτη. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ προσδιορισθοῦν οἱ πραγματικὲς διαστάσεις τοῦ περιεχομένου τόσοσ τῆς μᾶς, ὅσον καὶ τῆς ἄλλης ἀσφαλιστικῆς ἐπιταγῆς, γιὰτὶ τότε μόνον θὰ ἔχωμε καθαρότητα εἰς τὴν θεώρησιν τοῦ διλήμματος τὸ ὁποῖο μᾶς τίθεται καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι ἀδύνατον νὰ παραμείνῃ ἀνοικτό.

Ἦδη, ἠμπορεῖ καὶ πρέπει νὰ σημειωθῇ κάτι. Ὁμιλήσαμε περὶ τῶν ἐγγυήσεων τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὶς ὁποῖες ἀναφέρεται ἡ μιὰ μορφή τῆς «ἐνδίκου ἀσφαλείας». Ἐδῶ, ὅμως, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισημανθῇ ὅτι οἱ ἐγγυήσεις αὐτὲς δὲν καλύπτουν, γιὰτὶ δὲν τὸ δύνανται, τὸ ὅλον φάσμα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅταν πρωτοεμφανίστηκαν, ἔλαβαν, ἕως σήμερον,

ἀσύλληπτες γὰρ τοὺς πρωτοστάτες τοὺς διαστάσεις ὥστε νὰ ἀφοροῦν ἐκτὸς τῶν πολιτικῶν συντελεστῶν, εἰς τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων, εἰς τὶς φυλετικὰς διακρίσεις, εἰς τὰ δικαιώματα γὰρ τὴν εἰρημικὴ συνύπαρξιν, εἰς τὸ δικαίωμα τῆς ἀναπτύξεως, εἰς τὸ δικαίωμα τοῦ περιβάλλοντος, πὺν εἶναι καὶ δικαίωμα τῆς γῆς, δικαιώματα δηλαδὴ πὺν ἀναφέρονται εἰς τὸ ὅλον ἠθικὸ ὑπόστρωμα τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν δικαϊκὴν του ζωὴν.

Εἰς τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς «ἀσφαλείας τοῦ Π.Δ.» ἡ ἔκτασις καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐγγυήσεων, ἀφοροῦν ἀ π ο κ λ ε ι σ τ ι κ ἄ εἰς τὴν ὑλοποίησιν τῶν ποινικῶν ἀξιώσεων τῆς Πολιτείας, τῶν ἀξιώσεων δηλαδὴ πὺν ἀφοροῦν μόνον εἰς τὴν δεοντολογικὴν ὑπόστασιν τοῦ Π.Ν. καὶ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ καθορισθῆ, εὐθὺς ἀμέσως, ὅτι ἡ ἔκτασις τῆς ἀντεγκληματικῆς προλήψεως μόνον εἰς τὶς ἀπαγορεύσεις τοῦ Π.Ν. ἀναφέρεται καὶ μόνον σ' αὐτὰς ἐκτείνεται ἡ προβληματικὴ τῆς ἐγγυητικῆς λειτουργίας τοῦ Π.Δ.

Ἐπὶ τὴν ὑπόλοιπὴν τεράστιαν ἔκτασιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν δικαιωμάτων εἶναι ἀλόγιστον νὰ ἐνταχθῆ, συλλήβδην μάλιστα, εἰς τὶς ἐγγυήσεις οἱ ὅποιες βαρύνουν τὸ Ποινικὸ Δίκαιο, πὺν ἀδυνατεῖ, ὡς ἐκ τῆς ἀξιολογικῆς του λειτουργίας, νὰ ἀναδεχθῆ γενικῆς φύσεως ὑποχρεώσεις, ὅσον καὶ ἂν εἶναι αὐτὰς ὠραῖες καὶ ὑψηλὰς καὶ νὰ γίνῃ ἔτσι ὁ πανδέκτης ὅλων τῶν προβολῶν τῆς κοσμογονικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλοι κοινωνικοί, ἀλλὰ καὶ δικαϊκοὶ ἀκόμη χῶροι εἶναι πρόσφοροι πρὸς τοῦτο.

Ἄλλωστε, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πολιτισμικὴ μας αὐτογνωσία εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία ἀρνεῖται νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς «ἐγκλήματα» τοῦ Π.Ν. πολλὰς μορφὰς ἀντικοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, ἀπλῶς καὶ μόνον γὰρ τὸ γεγονός ὅτι χαρακτηρίζονται ἀπὸ ὠμὴ ἐπιθετικότητα ἢ καὶ προκλητικὴ ἀδιαφορία. «Τὸ ἐπιθετικὸ φρόνημα», γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Hans von Hentig, «ἐκείνων οἱ ὅποιοι μὲ νόμιμα μέσα ὠθοῦν τὸν συνάνθρωπό τους εἰς τὴν ἀπελπισίαν καὶ κάποτε μάλιστα εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, εἶναι ἀσήμαντο διὰ τὸν Ποινικὸ Νόμον. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ, ἐνῶ εἶναι «φονικὴ», δὲν συνιστᾷ ἐν τούτοις, τὸ ἀδίκημα τῆς ἀνθρωποκτονίας». Αὐτὸ ἄλλωστε συμβαίνει καὶ μὲ πολλὰς ἄλλας μορφὰς βιαίων ἐπιθέσεων κατὰ τῆς ὑπάρξεως, τὶς ὅποιες ἀνεχόμεθα, ὑπομένομε καὶ μερικοὶ μάλιστα ἐπαινοῦμε. Βεβαίως, ὅταν ὁμιλοῦμε γὰρ τὴν ἀξιολογικὴν λειτουργίαν τοῦ Π.Δ. καὶ τὰ κριτήριά της, δὲν ἠμποροῦμε νὰ ἀγνοήσωμε τὴν ἐναλλασσόμενην κοινωνικὴν πραγματικότητα. Εἶναι καὶ αὐτὴ συναξιολογούμενον στοιχεῖον.

Τὸ Π.Δ. ὑπῆρξε, ἄλλωστε, ὁ ἄκρως εὐαίσθητος ἀποδέκτης τῆς ἀνακατατάξεως τῶν ἀξιών, τὴν ὁποία ἐπέφερε πάντοτε ἡ διαμορφούμενη ἐξέλιξις τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων.

Ἐν τούτοις, ὅπως προανέφερα, ἡ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου δὲν γίνεταί αὐτο-

μάτως ἐγκληματική, ἐπειδὴ δὲν συμφωνεῖ πρὸς «τὴν ροπὴν τῶν ἐπικαιρῶν», ἔστω καὶ ἂν πολλοὶ βιάζονται ἢ καὶ ἐπισπεύδουν, ἂν θέλετε, τὴν ροπὴ τῆς ἐξελέξεως, χαρακτηρίζοντες μὲ φωτογραφικὸ αὐτοματισμὸν πράξεις ὡς ἐγκληματικές, μὲ βάση προωθημένα ἐξονομικὰ καὶ μάλιστα κοσμοθεωρητικὰ κριτήρια καὶ μόνο.

Γιατὶ τότε, ἀντὶ τῆς γνήσιας ἐκφράσεως τῶν ρευμάτων τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς ἀπὸ τὸν Ποινικὸ Νόμο, ἐπιτυγχάνεται μόνο ἡ στυγνὴ στήριξη τῶν πολιτικῶν συστημάτων πρὸς τὸ ἐπιβάλλονται καὶ τὸν βιάζον.

Ἄκρως ἐνδιαφέρουσες εἶναι, σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ οἱ ἀπόψεις τῆς ὁποῖας, τελευταῖα καὶ συγκεκριμένα κατὰ τὸ 1987, πρὶν ἀπὸ τῆς πρόσφατης πολιτικῆς ἐξελέξεως εἰς τὴν Οὐγγαρία, ἐξέφρασε, ἀπὸ τὸν Μαρξιστικὸ χῶρο, ὁ Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἐγκριτος νομομαθὴς Kulman - Kulcsar. Εἰς τὸ βιβλίον του «Ἐκσυγχρονισμὸς καὶ νόμος» ὁ Kulcsar, ἀφοῦ μὲ παρρησία δηλώνει ὅτι «ἡ κοινωνικὴ ἐναλλαγὴ, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, δὲν συνιστᾷ ἀξίαν», τονίζει τὴν ὑποχρέωση τοῦ θεσμικοῦ συστήματος νὰ ἐπιλέγῃ, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀναγκαίαν σταθερότητα τῶν ἐννοιῶν τοῦ Δικαίου ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν διαδικασίαν τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ των. Διότι ἄλλως, ἡ σταθερότης τῶν θεσμῶν, ὡς συνεχίζει, μόνο φαινομενικὰ ὑποχωρεῖ ἐμπρὸς εἰς τὸ νέο κύμα. Εἰς τὴν πραγματικότητά ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν ἄλλη θύρα, γὰρ νὰ ἀποτελέσῃ τὸν ἐμφατικὸν καὶ ἄκονο φύλακα, τὸν ἀποκλείοντα τὴν περαιτέρω ροπὴ τῆς ἐξελέξεως τῶν πραγμάτων.

Εἰς τὰ ὅρια, λοιπὸν, τῆς ἀξιολογικῆς ὀριοθετήσεως τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου, θὰ ἐντοπίσωμε τὴν κρίσιν τῆς ἀσφαλείας του καὶ πρὸς τοῦτο πρέπει ἐγγύτερα νὰ θεωρήσωμε τὸ θέμα τῆς «καταστολῆς» ἐν σχέσει μὲ ἐκεῖνο τῆς «προλήψεως» τοῦ ἐγκλήματος.

Ἐγκλημα, ὅπως προείπαμε, εἶναι μόνο ἡ πράξις, ἡ ὁποία τιμωρεῖται κατὰ τρόπο ἀδιαμφισβήτητον μὲ ποινὴν ἀπὸ μιὰ συγκεκριμένη ἐννομη τάξιν. Ἡ δὲ ποινὴ εἶναι καταστολὴ τῆς ποινικῆς ἀδικοπραξίας, κατὰ κύριον λόγον, ἀνεξάρτητα πρὸς ὅλες τὰς ἄλλας ἀποχρώσεις πρὸς ἃς ἔχει καὶ τῆς ὁποῖας ἀνάγλυφα κατέγραψε ὁ Nietzsche εἰς τὴν «Γενεαλογία» τῆς Ἡθικῆς.

Ὅπως νοεῖται ὁμοῦ ἐδῶ, ἡ καταστολὴ οὔτε ἀλόγιστη καταπίεσις συνιστᾷ, οὔτε ἐκφραση κρατικοῦ αὐταρχισμοῦ σημαίνει.

Ἀντιθέτως, μὲ τὴν διαλεκτικὴν τῆς σύνδεσιν πρὸς τὴν τέλεσιν τῶν ἀποκλειστικῶν εἰς τὸν Νόμον ὀριζομένων ἀδικημάτων, ἡ καταστολὴ εἶναι ἡ μόνη λογικὴ συνέπειαν τοῦ «φιλελεύθερου» λόγου εἰς τὸ Π.Δ., ἐγγυήτρια ἀναντικατάστατης σημασίας τῆς «ἀσφαλείας» τοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐμπλοκὴν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ποινικὴν νομοθεσίαν.

Ἡ «καταστολὴ» δὲν εἶναι, εἰδικότερα, ἡ ψυχρὴ καὶ ἀσυγκίνητη πρὸς κάθε εἶδος κοινωνικῆς ἐπιδιώξεως «ποινὴ τοῦ δικαίου», ἡ περίφημος *Rechtsstrafe*, τῶν κλασ-

σικῶν. Γιατὶ μὲ τὴν καταστολὴ καὶ τὴν ποινὴ, τὴν ὁποία αὐτὴ συνεπάγεται, ροεῖται ἐδῶ, χωρὶς καμμία ἠθικὴ ὑπερφόρτιση, ἢ φυσιολογικὴ κυρωτικὴ συνέπεια τοῦ ἐγκλήματος πὸν καὶ αὐτὸ ἄλλωστε ἀνήκει εἰς τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα τῆς κοινωνίας, ἢ ὁποία μάλιστα, κατὰ τὸν Durkheim, δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ νοηθῆ χωρὶς αὐτό.

Συνεπῶς, ἐνυπάρχει εἰς τὴν καταστολὴ ἔντονον τὸ ρίγος τοῦ κοινωνικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Νόμου, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἔχει ὡς σταθερὸ του ὄριον τὶς θετικὰς διατάξεις καὶ τὴν δεοντολογία τοῦ Π.Ν. Αὐτὸ σημαίνει εἰδικότερα ὅτι, ἐνῶ ἡ καταστολὴ τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἔργο μόνον τοῦ Ποινικοῦ Νόμου, ἡ πρόληψίς του, ἀντιθέτως, εἶναι ἔργο εἰς τὸ ὁποῖο συμβάλλουν καὶ μάλιστα ἀποφασιστικὰ ὅλοι οἱ βασικοὶ παράγοντες τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ὡς καὶ τοῦ ἠθικοῦ μας πολιτισμοῦ.

Δὲν εἶναι, βέβαια, ἀδιαμφισβήτητη ἡ συναγωγὴ αὐτοῦ τοῦ συμπεράσματος. Τὸν Διαφωτισμό, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἀκολούθησε ἡ Φυσιοκρατία, ἡ ὁποία ἐπρόβαλε μαζὶ μὲ τὴν σαγήνη καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς νομοτέλειας τῆς ἐξέλιξης καὶ τοὺς κατευθυνόμενους ὀραματισμούς της ὡς πρὸς τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἀξιοποίνου συμπεριφορᾶς. Τοῦτο ὠδήγησε τὴν προβληματικὴν τοῦ Π.Δ. εἰς τὴν διερεύνηση τῆς προσωπικότητος τοῦ δράστου, ὡς ἀποκλειστικῆς λύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ἐγκληματικότητος, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ὁποίας τὰ νομικὰ κριτήρια τῆς τυποποιημένης ἀπαξίας εἰς τὶς θετικὰς διατάξεις τοῦ Νόμου ἐκρίθησαν ἀνεπαρκῆ καὶ ἔντονον ἐπρόβαλε, ὡς ἐκ τούτου, τὸ αἴτημα τῆς ὑποκαταστάσεως τῆς νομικῆς κρίσεως ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν, τὴν βιοψυχικὴν καὶ τὴν γενετικὴν ἀνάλυση τῆς ἐγκληματογόνου διαδικασίας.

Ὅ εἰς τὴν διάθεσή μου χρόνος δὲν ἐπιτρέπει νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἀπόψε οὔτε κὰν μὲ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν διαφορῶν πτυχῶν τῆς φυσιοκρατικῆς ποινικῆς θεωρίας ἢ τῶν περιφήμων ἐκφραστῶν της. Ἄρκει, πάντως, νὰ σημειωθῆ ὅτι ἡ πρόγνωση καὶ πρόληψις τῆς ἐγκληματικότητος ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεως τῆς Ποινικῆς Ἐπιστήμης κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτήν. Ἄλλωστε τὸ συμπέρασμα ἐνδιαφέρει. Καὶ τοῦτο εἶναι ὅτι ἡ Φυσιοκρατία, πὸν προσέφερε βέβαια πολλὰ καὶ ὠδήγησε μάλιστα εἰς τὴν διαμόρφωση τῆς «Συνολικῆς Ποινικῆς Ἐπιστήμης», τελικῶς ἀπέτυχε εἰς τὸ νὰ ἀναδείξῃ σύστημα ἑναρμονιζόμενο πρὸς τὴν τάξιν τοῦ ποινικοῦ δέοντος. Καὶ αὐτὸ γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἐγκληματογόνοι παράγοντες τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ δράστου δὲν ἐπιτρέπουν, χάριν εἰς τὴν γενικότητα πὸν τοὺς διακρίνει, τὴν ἐκτίμησιν τῆς εἰδικῆς εὐθύνης πὸν ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς κρίσεως τῆς ἀξιόποινης συμπεριφορᾶς. Τὴν κλασσικὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς τῆς ἀδυναμίας ἀναδείξεως ποινικοῦ συστήματος πὸν νὰ ἐδράζεται εἰς τὴν φυσιοκρατικὴν τυπολογία τοῦ δράστου χωρὶς οὐσιαστικὴ ἀναφορὰ εἰς τὴν ἀπαξίαν τῆς πράξεως ἀποτελεῖ ἡ ἀδυναμία τοῦ Liszt νὰ ἐξηγήσῃ σὲ ποιά αἰτιοκρατικὴ κατηγορίαν ἐντάσσεται ἡ τεράστια σὲ ὄγκον καὶ κοινωνικὴ σημασίαν ὑπαρξῆς τῶν ἄρνητῶν τοῦ Νό-

μου, τούς οποίους έσυνηθίσαμε νά αποκαλοῦμε «ἐκ περιστάσεως ἐγκληματίες», μιὰ πού τούς συνδέουμε ἀπλῶς μὲ ὠρισμένη μοιραία γιὰ τὴν ζωὴ τους ἀπόφαση ἀπὸ τὴν ὁποία ἀναπηδᾷ ἡ τραγικὴ δυναμικὴ πού ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη ἐντάσσει τὸν ἥσυχο καὶ φιλόνομο στὸ στρατόπεδο τῆς ἀνομίας.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν σύγχρονη ἐποχὴ, ὅπου ἡ αἰτιοκρατικὴ θεώρηση τοῦ ἐγκλήματος καὶ τοῦ ἐγκληματίου ἐτροφοδοτήθηκε μὲ νέο δυναμισμό, χάρις εἰς τὴν ἔμφυτη ἐμπειρικὴ τάση, ἡ ὁποία δεσπόζει γενικὰ στὴν Ἀγγλοσαξωνικὴ καὶ ἰδιαίτερα στὴν Ἀμερικανικὴ νοσοτροπία, δὲν εἴχαμε διάφορα ἀποτελέσματα.

Καὶ τοῦτο γιὰ τὴν κριτικὴ ἀνάλυση καὶ τὴν εἰς βάθος διείσδυση εἰς τὰ νοσογόνα αἷτια τῆς ἐγκληματικότητος, οἱ διάφορες θεωρίαι περὶ ἀλληλοεπιδράσεως, γιὰ τίς ὁποῖες μᾶς ἐνημερώνουν πλῆρως οἱ Ian Taylor, Paul Walton καὶ Jock Young εἰς τὸ ἔργο τους «Critical Criminology», ὅσο καὶ ἂν διαφέρουν ἀπὸ τίς μοιρολατρικὰς διαπιστώσεις τῆς παραδοσιακῆς φυσιοκρατίας, ἀδυνατοῦν καὶ αὐτὲς νά προσφέρουν βάσιν διαπλάσεως συστήματος μὲ σωστὴ ἀνταπόκριση σὲ νομικὰς κατηγορίας.

Γιὰ τὴν ἀπόφαι αὐτὲς, τὸ ἐγκλημα εἶναι μιὰ μορφὴ κοινωνικῆς προκλήσεως, ἠθικὰ ἄχρωμη, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι τελείως ἀδιάφορο ἐὰν ὁ δράστης εἶναι δεξιὸς καταλογισμοῦ ἢ ὄχι. Ἄλλωστε, ἡ ἀδυναμία τῆς διαρθρώσεως τοῦ Π.Δ., μὲ βάσιν μόνο τὴν κοινωνικὴ κατανόηση τῶν προκλήσεων, πιστοποιεῖται ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν Ἀμερικανικὴ Ἐπιστήμη τοῦ Π.Δ., οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ὁποίας ἐστράφησαν ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμο πρὸς τὴν συστηματικὴ ἐπεξεργασία τῶν ὅρων τῆς ἀξιοποίνου πράξεως, βάσει γενικῶν κριτηρίων, θεμελιωτικῶν τῆς κοινωνικῆς της ἀπαξίας, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Γερμανικῆς θεωρίας. Ἡ στροφὴ αὐτὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐπιστήμης πρὸς τίς κρατούσας σήμερα δογματικὰς θεωρήσεις εἰς τὸ Ἑπειρωτικὸ Π.Δ. καὶ μάλιστα πρὸς τὴν διάρθρωση τοῦ ἀξιοποίνου, βάσει τῆς «ἐν τῇ πράξει δηλούμενης ἐνοχῆς», σημειώνεται εἰς τὸ κλασσικὸ βιβλίον τοῦ Fletcher «Rethinking Criminal Law» καὶ σὲ πλῆθος ἄλλες ἀξιόλογες μελέτες πού δημοσιεύονται τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπὸ τὸ εἰς τὸ Freiburg τῆς Γερμανίας ἐδρεῖον Ἰνστιτοῦτο τοῦ Συγκριτικοῦ Ποινικοῦ Δικαίου.

Γιὰ τὴν ἀθέμιτη ἀξίωση τῆς πολιτικῆς κοσμοθεωρίας νά στηρίξη τὸ σύστημα τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης σὲ κάποια γενικὴν ἐπικινδυνότητα μὲ παράλληλο παραμερισμὸ τῆς νομικῆς σημασίας τῆς «πράξεως», ὡς τῆς ἀτομικῆς ἀποφάσεως πού συνιστᾷ τὴν προϋπόθεση τοῦ ἀξιοποίνου, ἔγινε λόγος εἰς τὰ προηγούμενα.

Ἐν τούτοις, δὲν εἶναι ἐκ τοῦ περισσοῦ, νά ὑπογραμμισθῇ καὶ πάλι ὅτι εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ἐξήγηση τοῦ ἐγκλήματος, σὰν ἀναγκαίου παραγῶγον τῆς κεφαλαιωκρατικῆς ὁργανωμένης βιομηχανικῆς κοινωνίας, εἴτε πρόκειται γιὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ

ύπαγωγὴ τοῦ φαινομένου τῆς ἐγκληματικῆς προσωπικότητος σὲ κριτήρια ἀπορρέοντα ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν ἄρρησὴ τῆς νὰ ἐνσωματωθῇ εἰς τὸ ἓνα καὶ μόνον ὑπαρκτὸ πολιτικὸ γίνεσθαι, ἢ διαπίστωση τῆς ἐπικινδυνότητος, ὡς τῆς βασικῆς προϋποθέσεως τοῦ ἀξιοποίνου στηρίζεται κατ' ἀνάγκη σὲ κάποια μορφή πολιτικῶς διατεταγμένου περὶ τὸ Δίκαιον φρονήματος, τὸ ὁποῖο προσδιορίζει καὶ τὸν τύπο τοῦ δράστου καὶ τὸν βαθμὸ τῆς ἀντικοινωνικῆς του συμπεριφορᾶς.

Τὸ δελτίο γνησιότητος τοῦ σχετικοῦ φρονήματος ἐκδίδεται, φυσικά, μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, ἀπὸ τὶς πολιτικὰς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες ἐξουσιάζουν τὴν ὥρα ἐκείνη τὸ καθεστῶς καὶ καθιστοῦν γι' αὐτὸ ἀδύνατη τὴν ἀδέσμευτη ἐξατομίκευση τῆς ποινικῆς εὐθύνης κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς κρίσεως τῶν ἐγκληματικῶν δρωμένων.

Ἴδον ὅμως ὅτι εἰς τὴν «σοσιαλιστικὴν ἐγκληματολογία» εἰς τὸ συλλογικὸ αὐτὸ περὶ τοῦ ποινικοῦ προβλήματος ἔργο τους, οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἀνατολικογερμανικῆς Μαρξιστικῆς θεωρίας Bucholz, Hartman, Leksschas καὶ Stiller διατυπώνουν σοβαρότατες ἐπιφυλάξεις σχετικὰ μὲ τὰ ὄρια τῆς κοινωνικοϊδεολογικᾶ ἐντεταγμένης ποινικῆς εὐθύνης, γιὰτὶ «ἡ ἀτομικὴ πρόθεση», ὡς δηλώνουν οἱ ἴδιοι, «πρέπει νὰ θεωρεῖται ὡς ἀνεξάρτητος ἐναλλακτικὸς παράγων, συνυπάρχων μὲ τὰ ἄλλα αἷτια τοῦ ἐγκλήματος».

Ὅταν προέρχεται αὐτὴ ἡ ἐπισημάνση ἀπὸ τὸν χῶρο ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται, τοῦτο σημαίνει τὴν συνειδητοποίησιν ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πλέον ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἔννοια τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἀπὸ τὴν καθιέρωσιν ἐνὸς «γενικοῦ» νοήματος «ἐπικινδυνότητος», μέσω τοῦ ὁποίου συντελεῖται ἀναπόφευκτα ἢ μετατροπὴ τῶν μέτρων τῆς κοινωνικῆς ἀμύνης εἰς μέτρα κοινωνικοῦ βιασμοῦ.

Ἐὰν ἡ φυσιοκρατία ἀπέτυχε, διότι ἡ γενικεύουσα μέθοδος πὸν τὴν διακρίνει ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐξειδικευμένης ἠθικοκοινωνικῆς κρίσεως τὴν ὁποία προϋποθέτει ἢ ἀπονομὴ τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης, ἢ φάση τῆς ἀνελεύθερης ἀρνήσεως τῶν ἐχεγγύων τῆς πὸν ἐπέρχεται, ὅταν μὲ πολιτικοκοινωνικὰς προδιαγραφὰς συντελεῖται ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ δράστου, βαδίζει καὶ αὐτὴ πρὸς ὀριστικὸν καὶ ἀναπόφευκτον τερματισμὸν. Ἀρκεῖ ἓνα βλέμμα εἰς τὰ κοσμογονικὰ συμβάντα τῶν ἡμερῶν μας, γιὰ νὰ διαπιστωθῇ ἡ ἀρχὴ, τουλάχιστον, τῆς διαλύσεως τῶν ἐφιαλτικῶν παρακρούσεων, οἱ ὁποῖες ἐπὶ χρόνους πολλοὺς χάριν τῆς «ὀρθόδοξης» ἐπιβολῆς πολιτικῶν συστημάτων εἶχαν ἀλώσει τὴν δικαιοσύνην καὶ βιάσει τὶς ἀρχὰς τῆς. Πῶς νὰ γίνῃ ὅμως ἄλλως; Ὁ Νόμος «δὲν ἐκτρέφεται χωρὶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ποτὲ ἐπίδικος».

Ἦταν μεγάλη ἀλλὰ ἀναγκαία ἡ παρένθεση, ὥστε τεκμηριωμένο νὰ εἶναι τὸ συμπεράσμα πὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὸ σύστημα τοῦ Π.Δ. ὁποιαδήποτε δο-

μή, ἐφόσον δὲν ἔχει ὡς ἀρχή τῆς ὠρισμένη ἀξιόποινη ἐκδήλωση, λόγῳ τῆς ὁποίας καὶ ἐξειδικεύεται ἢ ἐνοχος εὐθύνη τοῦ δράστου ὡς πρὸς αὐτήν. Χωρὶς τὴν «ὕπαιτιός τελεσθεῖσαν πράξιν», ὡς θεμέλιο τοῦ ποινικοῦ οἰκοδομήματος, εἶναι ἀδύνατη ἡ περιχάραξη τῶν προστατευτικῶν δυνατοτήτων τοῦ Π.Δ. ἀπὸ τὴν ἀξιολογικὴν του λειτουργία, ἢ ὁποία καὶ κυριαρχικὰ καθορίζει τὰ ὅρια τῆς ἀντεγκληματικῆς πολιτικῆς, μὲ τὴν ὁποία τὸ Δίκαιο τοῦτο ἀρμόζει νὰ εἶναι ἐξωπλισμένο καὶ τὰ ὁποία ὅρια ἀδυνατεῖ νὰ ὑπερβῆ. Γιατί, ὅσο καὶ ἂν εὐρίσκεται τοποθετημένο εἰς τὶς πλέον δυναμικὰς προφυλακὰς τοῦ ἀντεγκληματικοῦ ἀγῶνος, τὸ Π.Δ. δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ τὴν δεοντολογικὴν του ὑφὴ καὶ νὰ δεχθῆ τὴν ταύτιση τῶν κυρώσεών του μὲ ὅλα ἀδιακρίτως τὰ μέτρα πὸν ἐμπρέπον εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἀντικοινωνικῆς προκλήσεως.

Ἄνεφερα καὶ εἰς τὰ προηγουμένα ὅτι τὸ τί εἶναι ποινικῶς κολάσιμο τὸ λέγει μόνον, καὶ περιοριστικῶς μάλιστα, ὁ Π.Ν. Καὶ γι' αὐτὸ κ ε ν ἂ εἰς τὸν κατάλογο τῶν ἀξιοποιῶν παραβάσεων δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, τὸ σύνολο τῶν μέτρων κατὰ τῆς ἐγκληματικότητος εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος καὶ ἄλλων παραγόντων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, συχνὰ μάλιστα ἀρμοδιωτέρων ἀπὸ τὴν ποινικὴν νομοθεσίαν. Πῶς θὰ κριθῆ, ἄλλωστε, ἢ ἀποδοτικότης τῆς ποινικῆς αὐτῆς νομοθεσίας, ὅταν θὰ ἔχη νὰ ἀντιπαλαίῃ μόνη τῆς μὲ τοὺς ὀλοκληρωμένους πειρασμοὺς τῆς σύγχρονης ἐπιτρεπτικῆς κοινωνίας; Γι' αὐτὸ δείχνει ἔλλειψη ρεαλισμοῦ ἢ μονοπώληση τῆς «προστασίας» τῶν διαφόρων ἐννόμων ἀγαθῶν ἀπ' τὸν Π.Ν., ὅταν, πρὶν ἀκόμη λάβῃ χώρα ἢ πρόσκρουση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὶς διατάξεις του, ἐμεσολάβησαν καὶ ἀπέτυχαν εἰς τοῦτο ἢ οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, ἢ ἐκκλησία, τὸ ἐπαγγελματικὸ ἦθος καὶ ὅλες οἱ θεσμικὰς περιοχὰς τῶν ὁποίων τὸ συνεκτικὸν νόημα ἀποτελεῖ ἢ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ «εὖ πράττειν». Εἰδικιώτερα, τέλος, ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ προστατευτικοῦ χώρου τοῦ Π.Δ. ἀπὸ τὴν βασικὴν του ἀξιολόγησιν ἀποτελεῖ τὴν κυρία προϋπόθεσιν, ὥστε νὰ ἀποφευχθῆ ἢ διάσπασή του εἰς τὸν τομέαν τῆς «ἀσφαλείας» τοῦ Δικαίου. Γιατὶ μόνον ἔτσι παρέχεται τὸ μέτρο, μὲ τὸ ὁποῖο ἐξισορροπεῖται ὁ Φόβος ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἐγκληματικότητος μὲ τὸν Φόβον ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῆς ἀθαιρεσίας. Τόσο μᾶλλον ὅταν ὁμόχρονος ἢ διαμόρφωση τῆς ἐννοίας τῆς πράξεως, ἢ ὁποία ἀπὸ ἐννοια καθαρὰ τυπολογικὴ, ὅπως τὴν ἤθελε ὁ Διαφωτισμὸς, ἢ ὡς φυσικὴ κίνηση, ὅπως τὴν ἐπρόβαλε ἢ φυσιοκρατία, διαμορφώθηκε στὶς ἡμέρας μας, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὄντολογικῶν θεωρήσεων, ὡς ἐννοια οὐσιαστικὴ εἰς τὴν ὁποία ἐμπεριέχεται τόσο ἢ ἀνθρώπινη προαίρεσις ὅσο καὶ τὸ κοινωνικὸν νόημα τῆς ἀξιοποιῶν συμπεριφορᾶς. Μὲ τὴν ἐννοια δὲ αὐτὴ τῆς πράξεως ὀδηγοῦμεθα εἰς τὸ οὐσιαστικὸν νόημα τοῦ ἀδίκου καὶ καθίσταται ἔτσι δυνατὴ, μεταξὺ ἄλλων, ἢ ἀνάδειξις τῶν λόγων, οἱ ὁποῖοι νομιμοποιοῦν τὴν τυπικῶς ἄδικη συμπεριφορά. Μὲ τὴν αὐτονόητη δὲ προϋπόθεσιν, ὅτι τὰ πολιτειακὰ πλαίσια, ἐντὸς τῶν ὁποί-

ων κινεῖται ἡ ἐφαρμογὴ τῶν Ποινικῶν Νόμων, ἐγγυῶνται τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης (καὶ τοῦτο μόνον ἡ Δημοκρατία, ἡ ἐκφράζουσα τὴν σχετικότητα τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν ἀξιῶν τὸ ἐγγυᾶται), ἡ καταστολὴ τοῦ ἐγκλήματος, χάρις εἰς τὰ εὐρύτατα ὅρια εἰς τὰ ὁποῖα κινεῖται ὁ Ποινικὸς Δικαστὴς κατὰ τὴν ἐπιμέτρηση τῆς ποινῆς καὶ τὴν κατάγνωση τῶν ἀσφαλιστικῶν μέτρων, ἡμπορεῖ νὰ περιλάβῃ ἄνετα τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν σκοπιμοτήτων, πὺν ὕπηρετεῖ ἡ ἀνάγκη τῆς προλήψεως, ἡ ἀνάγκη δηλαδὴ τῆς σκοπιμότητος, ὡς στοιχείου τῆς ἰδέας τοῦ Δικαίου.

Μὲ τὴν ἔννοια τῆς σκοπιμότητος, εἶπαμε, εἶναι συνυφασμένη ἡ ἔννοια τῆς προλήψεως καὶ μὲ αὐτὴ ἐκείνη τῆς «ἐλπίδος», ἡ ὁποία παράλληλα μὲ τὸν «φόβον» διαθρώνει τοὺς δύο πόλους τῆς ἐνατενίσεως τοῦ Π.Ν. Ἀλλά, περὶ ποίας προλήψεως ὁμολοῦμε ἐδῶ; Βεβαίως, περὶ τῆς προλήψεως πὺν ἐντάσσεται εἰς τὴν ἀξιολογικὴ λειτουργία τοῦ Π.Ν. Λειτουργία, ἡ ὁποία δὲν ὀριοθετεῖ μόνον τὴν προστατευτικὴν τοῦ Π.Ν. ἐμβέλεια, ἀλλὰ τῆς παρέχει καὶ τὸ νόημά της. Καὶ τὸ νόημα αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο πρὸς τὴν ἀλόγιστη τάση τῆς ποινικοποιήσεως τῶν πάντων, πὺν ὡς ἀπὸ μηχανῆς Θεὸς προστρέχει εἰς τὴν βοήθεια ὄλων ἐκείνων τῶν προσπαθειῶν τῆς διοικήσεως, ὅταν, ἀνασφαλῆς γιὰ τὴν ἀπόδοσίν τους, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς ποινικῆς ἀρωγῆς, ὥστε νὰ ἐπιβληθοῦν πρόσκαιρες καὶ ἐναλλασσόμενες συνήθως ἀπόψεις, ὅπως εἶναι οἱ ἀπόψεις τῆς δημοσιονομικῆς, τῆς ἀγορανομικῆς καὶ τῆς τραπεζικῆς πολιτικῆς, γιὰ νὰ ἀναφεροῦν εἰς ὀλίγα μόνον παραδείγματα εἰς τὸ σημεῖο αὐτό.

Τῆς προλήψεως αὐτῆς γνωρίζομε ὅλοι τὰ δύο εἶδη: Τὴν γενικὴν καὶ τὴν εἰδικήν. Ἀπὸ αὐτές, ἡ γενικὴ πρόληψη λειτουργεῖ θ ε τ ι κ ἄ μὲ τὴν ἀπειλὴν τῆς ποινῆς μὲ τὴν ὁποία ἡ ἔννομος τάξις ἐκφράζει κατὰ τὸν πλέον δυναμικὸν τρόπο τὴν ἔμπρακτον ἀποδοκίμασίαν της ὡς πρὸς ὠρισμένες μορφὰς συμπεριφορᾶς. Ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐπιδιώκει τὸν ἠθικὸν κλονισμόν τὸν ὁποῖο ἐπιφέρει εἰς τὸ σύνολον ἡ ἐξαγγελία αὐτῶν τῶν μορφῶν συμπεριφορᾶς ὡς ἀξιοποίνων. Ἀντιθέτως, ἡ γενικὴ πρόληψη ὡς ἐκφοβισμὸς τοῦ συνόλου καὶ ὄχι μόνον ὡς ἠθικὸς προβληματισμὸς του δὲν εἶναι τόσο, ὅσο φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀποδοτικὴ. Καὶ τοῦτο, γιὰ τὴν στηρίζεται σὲ μίαν ἄποψη περὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ συνόλου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἀπὸ τὰ πλασματικὰ θεωρήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ Διαφωτισμοῦ. Εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ μαζικὴ ἐκφόβισις ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ποινῆς ἡμπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ καὶ κατ' ἀντίστροφον τρόπον, δεδομένου ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἡ ὁποία ἐκφοβίζει καὶ συγκρατεῖ τὸν ἓνα, προκαλεῖ καὶ ἐρεθίζει τὸν ἄλλο, ἰδιαίτερα ὅταν ὁ ἄλλος αὐτὸς ἔχει δυναμικὰ ἐνταχθῆναι εἰς τὸν κόσμον τῆς θανατόπνοης ἀνυπακοῆς. Γι' αὐτό, ἡ ψυχολογικὴ ἐπίδρασις τῆς ἀπειλῆς τῆς ποινῆς ὀρθότερον θὰ ἦταν νὰ ἐνταχθῆναι σὲ μιὰ μορφήν τῆς εἰδικῆς προλήψεως καὶ ὄχι τῆς γενικῆς, ὡς διδάσκεται, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τὰ εἰδικὰ ψυχολογικὰ ἀνταντακλαστικὰ τῆς συγκειμένης προσωπικότητος ἐξαρτᾶται ἡ ἀποδοτικότης της.

Με τὴν εἰδικὴ πρόληψη, ἐξ ἄλλου, ἡ ἔννομος τάξις ἐκφράζει κυρίως τὴν ἐλπίδα τοῦ Π.Δ. γιὰ τὴν συγκράτηση τῆς ἐγκληματικότητας, λόγω τῆς ἐπιβολῆς, αὐτὴ τὴν φορὰ, τῆς ποινῆς, ἡ ὁποία ἐκφοβίζει, βελτιώνει καί, τέλος, ἀχρηστεύει τὸν ἐγκληματία. Ἡ ἐλπυζομένη θετικὴ ἐπενέργεια ἀπὸ τὸν ἐκφοβιστικὸν παραδειγματισμὸν τῆς ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς, τόσο γιὰ τὸν ἴδιον τὸν τιμωρούμενον, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς τρίτους δὲν στερεῖται βέβαια θετικῆς σημασίας, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση πάντοτε ὅτι οἱ μορφῆς τῶν προβλεπομένων ποινικῶν κυρώσεων εἶναι πρόσφοροι. Καὶ πρόσφορος ποινὴ εἶναι κατὰ πρῶτον καὶ κύριον λόγον ἡ ἀ ν α γ κ α ί α π ο ι ν ῆ. Ἐναγκαίᾳ δὲ εἶναι ἡ ποινή, τόσον ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ μέτρου τῆς, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς φύσεώς τῆς. Ὡς πρὸς τὴν ἄποψη τοῦ μέτρου, ἡ ἀρχὴ N.P.S.L. πρέπει νὰ συμπληρωθῇ μετὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰσοτόνου ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς κατὰ τὴν ἐπιμέτρηση, ὥστε νὰ ἀποκλείεται ἐδῶ κάθε αὐθαίρετη ὑπερβολὴ ποὺ αἶρει μαζὶ μετὰ τὴν ἔννοια τοῦ μέτρου καὶ τὴν συνταγματικὴν τῆς ποινικῆς κυρώσεως. Ἐκ παραλλήλου, δὲν εἶναι ἀναγκαίᾳ καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι πρόσφορος ἐκείνη ἡ κύρωσις, ἡ ὁποία δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν τελικότητα τοῦ Π.Ν., ἀλλ' ἐπιβιώνει ἢ ὡς κατάλοιπο ἱστορικὸν ἢ ὡς ἀδιέξοδος. Τέτοια ἀδιέξοδα συνιστοῦν π.χ. οἱ βραχύχρονοι ἀποστερήσεις τῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ χρηματικὴ ποινὴ. Οἱ πρῶτες, ἀντὶ νὰ ἐκφοβίζουν καὶ κυρίως νὰ παραδειγματίζουν τὸν δράστη, τοῦ ἐξασφαλίζουν μολυσματικὴν συμβίωσιν μετὰ στοιχεῖα τῆς βαρεῖας ἐγκληματικότητος καὶ ὀδηγοῦν συχνὰ εἰς τὸν ἀρτιότερον ἀντικοινωνικὸν τοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἡ χρηματικὴ ποινὴ ἐξ ἄλλου, παρὰ τὴν δυνατότητα τῆς ἀξομειώσεώς τῆς ἀνάλογα πρὸς τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ δράστου παραμένει κατὰ κανόνα ἀ ν ι σ η, δεδομένου ὅτι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς, ἄλλοτε θίγει τὸ π ε ρ ῖ σ σ ε υ μ α καὶ ἄλλοτε τὸ ὕ σ τ ἔ ρ η μ α αὐτῶν ποὺ τὴν ὑφίστανται. Ἐπὶ πλέον, ἡ χρηματικὴ ποινὴ εἶναι γνήσιο κατάλοιπο τῆς παλαιᾶς ὕλιστικῆς ἐξιλεώσεως, ὅπως ἐκφράζεται αὐτὴ εἰς τὸ Μεσαιωνικὸν «ἀντίτιμον τῆς ἀδικίας». Καὶ εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο ἀπαράδεκτη ὡς αὐτοτελὴς κύρωσις. Ὑποκατάστατα, οἱ ἐναλλακτικαὶ λύσεις καὶ τῶν δύο αὐτῶν μορφῶν ποινῆς, ὑπάρχοντες πολλὰ καὶ τὰ ἐφαρμόζοντες μάλιστα τὰ σύγχρονα σωφρονιστικὰ συστήματα ἀνὰ τὸν κόσμον ὥστε δὲν θὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ περισσώτερον.

Ἡ εἰδικὴ πρόληψη γνωρίζει τὴν ἀποθέωσίν τῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐλπίδων τοῦ Π.Ν. μετὰ τὴν βελτιωτικὴν τῆς ἀποστολήν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅμως, χρειάζεται ὁ προσδιορισμὸς τῆς προσδοκώμενης βελτιώσεως. Βελτίωσις εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Π.Ν. δὲν σημαίνει ἠθικὸν ἐξαγνισμὸν τοῦ ἐγκληματίου. Σημαίνει ἀπλῶς τὴν κοινωνικὴν τοῦ ἐγκληματίσαντος ἀναπροσαρμογήν. Καὶ ὁ κύριος παράγων αὐτῆς τῆς βελτιώσεως δὲν εἶναι βέβαια οὔτε τὰ δύο τετραγωνικὰ μέτρα τοῦ «κελλιοῦ», οὔτε ἄλλοι παιδευτικοὶ ἐξορκισμοί, ἀλλὰ ἡ συνεχὴς ὑπόμνησις τοῦ δυναμισμοῦ τῆς ἐννόμου τάξεως, ἡ ὁποία μετὰ τοὺς

καθημερινούς απολογισμούς τους οποίους επιβάλλει αναγκαστικά ἡ σ τ έ ρ η σ ι ς ἐλπίζεται νὰ κάμνη τὴν ἔλξη τῆς παρανομίας.

Ἐν τούτοις, πόσοι εἶναι, ἀλήθεια, οἱ βελτιώσιμοι ἐγκληματοῦντες;

Ἐφαίρουμε βέβαια τὸν μεγάλο ἀριθμὸ τῶν ἐκ περιστάσεως ἢ τῆς «κακιᾶς ὥρας», ὅπως λέμε, ἐγκληματιῶν. Αὐτοὶ δὲν ὑπῆρξαν πρὶν ἀπὸ τὸ ἐγκλημα κακοί, ὥστε μετὰ τοῦτο νὰ καλυτερεύσουν. Δύο ἄλλες κατηγορίες κοινωνικῆς ἀντιδικίας, ἐπίσης, δὲν ἐπιδέχονται βελτίωση: Τὸ δραματικὰ διογκούμενο ποσοστὸ τῶν λεγομένων «ὑποτρόπων» καὶ ὁ μικρότερος, ἀλλὰ ἄκρως εὐαίσθητος τομεὺς τῶν ἐγκληματιῶν τῶν «ἐκ τῆς πεποιθήσεως». Οἱ πρῶτοι εἶναι παράγωγα τῆς ὀργανωμένης ἐγκληματικότητος εἰς τὴν ὁποία ἔχουν μαθητεύσει καὶ μετὰ τὴν διακοπὴ τῆς δραστηριότητός τους, λόγῳ τῆς ποινῆς, ἐπανέρχονται εἰς τὰ πρότερα, χάρη εἰς τὴν ὑποδομὴ τῆς ἐγκληματογόνου ὀργανώσεως, ἢ ὁποία παραμένει ἄθικτη καὶ ἐγγυᾶται περαιτέρω ἐγκληματικὴ «σταδιοδρομία» εἰς τὸν ἀποφυλακισθέντα.

Οἱ ἐκ πεποιθήσεως ἐγκληματῆται πάλιν δὲν εἶναι βελτιώσιμοι, διότι πρόκειται περὶ ἀτόμων τῶν ὁποίων ἡ συνείδηση εἶναι διαμορφωμένη ἀπὸ ἓνα ἀκλόνητο φρόνημα (πολιτικὸ, θρησκευτικὸ, αἰσθητικὸ ἀκόμη). Τὸ φρόνημα δὲ αὐτὸ εἶναι ἀμετάθετο καὶ δὲν ἀλλάσσει μὲ τίποτα καὶ τὸ ἀξιόμειπτό του ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ Π.Ν. εἶναι ὅτι οἱ ἰδικές του ἀξιολογήσεις δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὸ φρόνημα αὐτό.

Βέβαια, ἡ πεποίθησις αὐτὴ δὲν διαμορφώνεται κατὰ τὴν διάρκειά μιᾶς νυκτός, οὔτε προσεπικαλεῖται ὡς «βολικὸν» ἄλλοθι γιὰ τὴν μὴ ἐκπλήρωσις δεσμευτικῶν προϋποθέσεων. Εἶναι ὀλοκληρωμένον τεκμήριον ζωῆς ἢ πεποίθησις καὶ ἡ ἐπαλήθευσίς της ἐγκνεται εἰς τὴν ἐπίγνωσις τοῦ κινδύνου τὸν ὁποῖο διατρέχει ἐνσυνείδητα ὁ φορέυς της, ὁ ὁποῖος τὴν ἐκφράζει ἄκαμπτος, καθ' ὃ «φρονῶν ὅσια». Γι' αὐτὸ καὶ ἡ «πεποίθησις» δὲν δικαιολογεῖ αἰτήματα ἄρσεως τοῦ ἀξιοποιήτου, ἐφ' ὅσον δὲν τὴν ἔχει ἀκόμη ἐνστερνισθῆ ἢ ἔννομος τάξις.

Περιορισμένη λοιπὸν ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ ἔκτασις τῆς ἐλπίδος ἀπὸ τὴν β ε λ τ ῖ ο σ η εἰς τὴν λειτουργία τῆς Ποινῆς. Ἐκτὸς μιᾶς, ἀλλὰ π ὅ σ ο ν σπουδαίας κατηγορίας: τῆς κατηγορίας τῶν ἀηλίκων ἐγκληματιῶν. Ἐδῶ ἡ ἐλπίς εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀποκλειστικὴ, ἰσχυρὰ καὶ ὠραία. Πρὸς τοῦτο ὁμως, πρέπει νὰ ἀποσπασθῆ ἡ σχετικὴ νομοθεσία ἀπὸ τὸν κύριον ὄγκον τοῦ Π.Ν. καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ἴδιον σῶμα: τὸ Π.Δ. τῶν ἀηλίκων μὲ ἴδια χαρακτηριστικὰ πὸν νὰ μὴν ἀφοροῦν μόνον εἰς γενικὴς καὶ ἰδικές διατάξεις τοῦ Νόμου καὶ εἰς τὴν μεθοδολογία του, ἀλλὰ κυρίως εἰς τοὺς θεσμούς τῆς δικαστικῆς κρίσεως καὶ μάλιστα ἐκείνους τῆς σωφρονιστικῆς ἀγωγῆς, τὸσον ὅσον ἀφορᾷ τὰ πρόσωπα, ὅσον καὶ τοὺς χώρους τοῦ Σωφρονισμοῦ. Ἄλλ' ἐδῶ ἀπαιτοῦνται δαπάνες σημαντικῆς, ἄλλως τὰ μέτρα θὰ εἶναι ἡμίμετρα καὶ φυσικὰ καὶ ἐδῶ ὄχι ἀποτελεσματικὰ. Ἐν τούτοις, τίς δαπάνες αὐτὲς δὲν φαίνεται ἔτοιμη νὰ κα-

ταβάλη ή Πολιτεία. Τουλάχιστον, να απεροφῶντο πρὸς τοῦτο οἱ πόροι ἐκ τῆς χρηματικῆς ποινῆς; Ἄλλ' ὅχι, εἶναι καὶ αὐτοὶ σπουδαῖο δημόσιο ἔσοδο.

Τέλος, ἡ εἰδικὴ πρόληψη, εἰς τὴν φάση τῆς πλέον μελαγχολικῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἐλπίδος, χωρεῖ εἰς τὴν ἀχρηστέυση τοῦ ἐγκληματίου. Ἐὰν ἀναφέρωμαι εἰδικώτερα εἰς τὴν ἀχρηστέυση ἐδῶ, εἶναι γιὰ αὐτὴ συνδέεται μὲ τὴν πλέον ἀπαράδεκτη μορφή ἀχρηστευτικῆς κυρώσεως: τὴν θανάτωση. Ἔχω κατ' ἐπανάληψη ἀναφερθῆ δημοσία εἰς τὸν ἀπόσφορο χαρακτήρα τῆς θανατικῆς ποινῆς ὡς νομικῆς κυρώσεως. Ἐδῶ θὰ σταθῶ μόνο εἰς ἓνα σημεῖο. Πέραν τοῦ νομικῶς ἀσκόπου καὶ ἀπαράδεκτου πὸν συνιστᾷ ἡ θανάτωση, ἐν καιρῷ εἰρήνης, δεδομένου ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἐνταχθῆ εἰς καμίαν ἀπὸ τῆς τελικότητας τῶν ποινικῶν κυρώσεων εἶναι καὶ ἠθικὰ ἀπαράδεκτη γιὰ τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν πολιτισμικὴ μας ταυτότητα. Εἶδαμε εἰς τὰ προηγούμενα, ὅτι ὁ λόγος τῆς ἐλευθερίας στηρίζει τὸ σύστημα τοῦ Π.Δ. Ἄλλ' ἂν μόνον μία διαθέτει ὑπὲρ αὐτῆς συνηγορία ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, αὐτὴ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀντίπερα ὄχθη, τὴν ὄχθη τοῦ αὐταρχισμοῦ καὶ τῆς ἀπολυταρχίας, τῆς ὁποίας εἶναι τὸ «ὑψιστον μάθημα». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ «Σιδηροῦς Καγκελλάριος» κατὰ τὴν συνεδρία τοῦ Reichstag τῆς 23ης Μαΐου 1870 ἐδήλωσε: «Διὰ τῆς διατηρήσεως τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου διατηρεῖται ἡ ὀριακὴ γραμμὴ, ἡ διαχωρίζουσα τὸ καθεστῶς τῆς Συνταγματικῆς Μοναρχίας ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῆς Δημοκρατίας». Ἀλλά, τὴν ὀριακὴ αὐτὴ γραμμὴ διήλθε, εὐτυχῶς χωρὶς ἐπιστροφή, ὡς θέλω νὰ πιστεύω, ἡ ἀνθρωπότης.

Τὸ συμπέρασμα μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς εἶναι ὅτι οἱ ἐνδογενεῖς παράγοντες τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου δὲν ἀντέχουν εἰς τὸ ἀλόγιστο καὶ ἀπροσδιόριστο εὔρος μὲ τὸ ὁποῖο εἶναι φορτισμένα τὰ πάσης φύσεως κοινωνικὰ αἰτήματα, ἡ ποινικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἀπαράδεκτη πανάκεια. Καὶ αὐτὸ γιὰ τὴν ἔννοια μιᾶς συγκροτημένης κοινωνικῆς ἀλλαγῆς ἢ μπορεῖ νὰ διαμορφωθῆ χωρὶς τελικὸ στόχο, τὸ Π.Δ. καὶ οἱ κανόνες του δὲν νοοῦνται χωρὶς τὸν στόχο αὐτό, χωρὶς δηλαδὴ τὴν ἰδέα, τὴν ὁποία εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς ὀμιλίας καθορίσαμε ὅτι εἶναι ταγμένοι νὰ ὑπηρετοῦν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, καὶ ἀπὸ τῆς δύο μορφῆς τῆς κοινωνικῆς ἰδιοσυγκροσίας πὸν ἐσημείωσαν τὸν 20ὸν αἰῶνα ἐδεινοπάθησε καὶ δεινοπαθεῖ τὸ Ποινικὸ Δίκαιο. Ἡ ἀπορριπτικὴ καὶ πονηρικὴ κοινωνία ἐπέβαλε τὴν ποτοαπαγόρευση εἰς τῆς Η.Π.Α., μία ἀπαγόρευση πεισματικὴ, πρόσκαιρη καὶ κυρίως ἀνέντακτη εἰς Σύνστημα Δικαίου, τὸ ὁποῖο ὅπως τὸ Ποινικόν, δὲν εἶναι δὰ καὶ ὁ Καταστατικὸς Χάρτης τῆς ἐκρυσώσεως τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν. Ἡ ἀπαγόρευση ὅμως αὐτὴ καὶ ὅταν ἔπαυσε νὰ ἰσχύη, ἐκληροδότησε εἰς τὴν σύγχρονη ἐποχὴ τῆς διεθνείας καὶ πολυσύνθετες διαστάσεις τοῦ ὄργανου ἐγκλήματος καὶ ἐνὸς ἰδιοτύπου, ἀλλὰ ἄριστα λειτουργοῦντος ἐγκληματογόνου συνδικαλισμοῦ, ὁ ὁποῖος βέβαια δὲν διελύθη ὅταν ἡ χρῆσις τῶν οἰνοπνευματωδῶν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀξιόποιος.

Ἡ ἐπιτρεπτική, ἢ ἀνεκτική κοινωνία τοῦ σύγχρονου καταναλωτικοῦ ἀμοραλισμοῦ, ἐξ ἄλλου, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα μιὰ γενικώτερη ἀτονία τῶν δεσμεύσεων τοῦ ποινικοῦ κατεστημένου μὲ συγκεκριμένο ἀποτέλεσμα τὴν ἀναστροφή τῶν δεδομένων, κυρίως εἰς τὶς ἰδιαίτερες σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους καὶ τὴν ἐν γένει ἀρνητικὴ συμπεριφορὰ, ἰδίως τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ καθιερωμένα καὶ τὰ ἀσυμβίβαστα. Καὶ ἐδῶ μιὰ ὀλοκληρωμένη καὶ τεράστια εἰς ἔνταση ἀντικοινωνικὴ φάση εὐρίσκεται σὲ πλήρη ἀνάπτυξη μὲ πρωτόφερτους ἀπορροθμιστικούς παράγοντες γιὰ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ οἱ ὅποιοι γιγαντώνονται ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὴν ἐμβέλεια τῶν θεημένων κανόνων τῆς ρηθμισέως τῆς. Δὲν θὰ σταθῶ ἐδῶ εἰς τὸ λογικὸ δίλημμα κάθε ἀπαγορεύσεως. Γιατί νὰ ὑπάρχουν π.χ. νόμοι ἀπαγορευτικοὶ γιὰ τὰ ναρκωτικά καὶ ὄχι γιὰ τὴν χρῆση τῶν οἰνοπνευματωδῶν ἢ καὶ τοῦ καπνοῦ; Καὶ αὐτὸ γιατί μιὰ τέτοια εὐλογοφάνεια ὀδηγεῖ *ad absurdum*. Ἄν, ἐν τούτοις, σταθῶ εἰς τὴν ποινικοποίησιν ὀρισμένων θεμάτων ὅπως τὰ ναρκωτικά, τοῦτο γίνεται γιατί ἡ ποινικοποίησις ἐδῶ δὲν λειτουργεῖ μεμονωμένα καὶ ἀποσπασματικά, ἔξω δηλαδὴ ἀπὸ τὴν γενικώτερη ἀντικοινωνικὴ διασύνδεσιν τῆς ἐγκληματικότητος. Ἐνα τρομερὸ καὶ ἀκτύπητο τρίγωνον διαμορφώνεται κάτω ἀπὸ τὴν ἀνίσχυρην ἀγωνίαν μας, ἀλλὰ στηρίζει θετικὰ τὴν σχετικὴ φροντίδα τοῦ Π.Ν., διατὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται μόνον γιὰ τὸν κίνδυνον τῆς ὑγείας.

Ἐμπορία ναρκωτικῶν - ναρκολεύκανση τῶν τεραστίων ἀπὸ τὴν ἔμπορίαν αὐτῆς χρηματικῶν πόρων καὶ διάθεσίν τους γιὰ τὴν λαθραία προμήθεια ὄπλων γιὰ κάθε μορφῆς ἀδίστακτὴ βία καὶ τρομοκρατία σὲ παγκόσμιον ἐπίπεδον ἀποτελοῦν αὐτὸ τὸ θανατόπνοον τρίγωνον. Πῶς θὰ λειτουργήσῃ καὶ τί θὰ ἐπιτύχῃ μέσα στὸν ὠκεανὸν αὐτὸ τῆς παγκόσμιας ἀνομίας τὸ Π.Δ. καὶ μάλιστα ὅταν δὲν ἔχη ἀκόμη διατυπωθῆ ὁ Κώδιξ Διεθνoῦς Π.Δ. (ποὺ ἐκκρεμεῖ ἀπὸ τὸ 1954) καὶ δὲν ἔχει ὀλοκληρωθῆ ἡ σχετικὴ Κοινωνικὴ Νομοθεσία, ὥστε αὐτὰ καὶ παρόμοια φαινόμενα νὰ ἀντιμετωπιζῶνται σὲ παγκόσμια κλίμακα μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὰ μέσα ποὺ πρέπει νὰ διαθέτῃ ὀλοκληρῆ ἢ διεθνῆς ἔννομος κοινότης; Ἡ ἀπάντησις διαφαίνεται ἀπὸ τὰ προλεχθέντα: Πολλὰ ἀπὸ τὰ προσδοκώμενα ἀπὸ τὸ Π.Δ. καὶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, δὲν εἶναι ἐφικτά. Γι' αὐτὸ προκύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς συνειδητοποιήσεως τῶν ὀρίων ἀντοχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Π.Ν. ὅπου δύναται νὰ εἶναι ἀποτελεσματικὸς καὶ ἰδίως ἡ ἀνάγκη τῆς διεθνoῦς διαστάσεως τῆς σχετικῆς του προστασίας. Ἀνέφερα εἰς τὰ προηγούμενα τὴν ἄστοχην ποινικοποίησιν τῶν πάντων. Καὶ προκύπτει, βέβαια, ἐδῶ ἓνα πρῶτον διαχωριστικὸν θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀδύνατον, ὅμως, νὰ ἐπεκταθῶ ἀπόψε. Πρόκειται γιὰ τὸ καίριον θέμα τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν προσώπων τῶν δεκτικῶν καὶ ἐκείνων ποὺ δὲν εἶναι δεκτικὰ καταλογισμοῦ. Ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ, ἐμπλουτισμένη ἀπὸ τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ πορίσματα, πρέπει νὰ ἐκφρασθῆ σαφέστερα καὶ ἐκτενέστερα εἰς τὸν Ποινικὸν Κώδικα. Στὴν συνέχειαν θὰ ἐπιλέξω, ἐν τάχει, μερικὰ μόνον θέματα νέων προσανατολισμῶν.

Ἡ ἀναθεώρηση πολλῶν τύπων ἀδικημάτων περὶ τὰ ἦθη ἐπιβάλλεται ἐκ τῶν πραγμάτων, γιατί ἄλλως, ὠρισμένες διατάξεις τοῦ Π.Ν., κινδυνεύουν νὰ ἀδρανοποιηθοῦν καὶ ἡ δημοσία αἰδῶς νὰ μείνῃ χωρὶς πραγματικὲς διαστάσεις. Μία ἀποποινικοποίηση τῆς χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν εἶναι, ἐξ ἄλλου, ἀπαραίτητη. Θὰ φέρῃ καίρια τραύματα καὶ εἰς τὴν ἐμπορία τῶν ναρκωτικῶν, ἐνῶ θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ νοσοῦντος χρήστου εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, χωρὶς νὰ τὸν ἀναγκάζῃ νὰ ἐκτίθεται στὴν χιονοστιβάδα, ἢ ὁποία τὸν παρασύρει σὲ πάσης φύσεως συνωμοτικὰ καὶ ἀπροσδόκητες διασυνδέσεις. Οἱ διατάξεις περὶ ἀμβλώσεως, περὶ εὐθανασίας, περὶ αὐτοκτονίας καὶ ἄλλες συναφεῖς μὲ τὴν «αὐτοδιάθεσή» μας εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναθεωρηθοῦν.

Ἐθιξα ἤδη τὸ θέμα τῆς ἀποποινικοποιήσεως τῶν ἀδικημάτων πὸν ἀφοροῦν τὶς οἰκονομικὰς, συναλλακτικὰς καὶ φορολογικὰς διαστάσεις τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς, ἐφ' ὅσον τὰ ἀδικήματα αὐτὰ εἶναι ἰδιώνυμα καὶ οἱ πράξεις πὸν τὰ συνιστοῦν δὲν καλύπτονται ἀπὸ τὶς γενικὰς διατάξεις τῶν ἀδικημάτων πὸν προστατεύουν τὴν περιουσία καὶ τὰ συναλλακτικὰ ἦθη. Τὸ Π.Δ., οὔτε τὸ Ἀστικὸ Δίκαιο ἤμπορεῖ νὰ ἀναπληρώσῃ καὶ νὰ ὀλοκληρώσῃ, οὔτε τὸ Οἰκονομικὸ ἢ Κοινωνικὸ Δίκαιο νὰ ὑποκαταστήσῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποποινικοποίηση κάθε μορφῆς πολιτικῆς ἐμπλοκῆς εἶναι ἐπιβεβλημένη. Δὲν ἀναφέρομαι φυσικὰ, οὔτε σχολιάζω γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐζήσαμε εἰς τὴν χώρα μας καὶ ἀφοροῦν εἰς τὸ θέμα. Ἀναφέρομαι γενικὰ εἰς τὴν ἰδιώνυμη ποινικοποίηση πολιτικῶν ἐθνητῶν, ὅπως τὴν πραγματώνει ὁ ἰσχύων Νόμος περὶ Εὐθύνης Ὑπουργῶν. Ἡ Βουλὴ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ ἰδιότυπες προσβάσεις εἰς τοὺς θεσμοὺς τοῦ Ποινικοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ποινικῆς Δικονομίας. Οἱ θεσμοὶ αὐτοὶ εἶναι ἀποκλειστικὰ δικαίκοι καὶ γι' αὐτὸ οὔτε ἡ παραγραφή τῶν ἀδικημάτων τῶν Ὑπουργῶν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν γενικὰ ἰσχύουσα παραγραφή τοῦ Νόμου, οὔτε προανάκριση μὲ σκοπὸ τὴν ποινικὴ δίωξιν εἶναι ἐπιτρεπτό νὰ ἀσκοῦν ἄλλοι ἐκτὸς τῶν ἀρμοδίως ὀριζομένων παραγόντων τῆς Ποινικῆς διαδικασίας. Οἱ Ἕλληνες καὶ ἐπομένως καὶ οἱ Ὑπουργοὶ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Νόμου καὶ ἡ μόνη εἰδικὴ προστασία πὸν ἤμπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἔχουν εἶναι ἡ δικονομικὴ προϋπόθεση πὸν δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἀσυλίας. Ἐφ' ὅσον αὐτὴ ἤθελε ἀρθῆ, αἰτήσῃ τοῦ Εἰσαγγελέως, τότε ἡ παραπομπὴ ἢ ὄχι εἰς τὸ Εἰδικὸ Δικαστήριον θὰ πρέπει νὰ χωρῆ σύμφωνα μὲ τὶς σχετικὰς διατάξεις τῆς Π. Δικονομίας καὶ ἀποκλειστικὰ ἀπὸ αὐτὰς.

Ὁ περιορισμὸς τῆς ἐμβέλειας τοῦ Ποινικοῦ Νόμου δὲν σημαίνει βέβαια ἀπίσχυανση τῶν θεσμῶν του, ἀλλ' ἀντιθέτως, ὡς ἐπανέλαβα ἤδη, τὴν τόνωσίν του. Τὸ ποινικὸ ἀδίκημα εἶναι σοβαρὴ ὑπόθεση καὶ τὰ κίνητρα τοῦ ἐγκληματοῦντος δράστου βαρύνονται ἀξιόμμεπτα καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ἀδιανόητο εἰς τὸν αὐτὸ Κώδικα νὰ συνυπάρχῃ καὶ νὰ συναξιολογῆται ἡ ἀπαγόρευση τῆς ἀνθρωποκτονίας καὶ ἡ παράνομη στάθμευση. Ἀνάγκη, λοιπόν, ἐπιτέλους νὰ ἀποσπασθῇ ἀπὸ τὸν Κώδικα, ἐκτὸς τῆς νομοθεσίας,

ἀηλίκων εἰς τὴν ὁποία ἔγινε ἀναφορὰ καὶ ἡ νομοθεσία τῶν ἀστυνομικῶν, ὡς λέγονται, παραβάσεων.

Ἐναφέρθηκα εἰς τὰ προηγούμενα στὸν ἀποκλειστικὸ προσδιορισμὸ τοῦ ἀξιόποιου ἀπὸ τὶς ἀξιολογήσεις τοῦ Νόμου.

Βεβαίως δὲν ἐννοῶ μὲ αὐτὸ ὅτι κάθε τι ποὺ ἔχει ἀξιολογηθῆ στὸ Νόμο ὡς ἀξιόποιον καλῶς ἔχει. Ἐννοῶ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ προκείμενο περιγράμμα νὰ γίνῃ ἀναλυτικὴ κριτικὴ τῶν ἐν ἰσχύι διατάξεων τοῦ Ποινικοῦ Κώδικος.

Θὰ ἀρκεστῶ μόνον νὰ ἐπισημάνω, ἄκρως ἐπιλεκτικὰ καὶ ἐνδεικτικὰ, τρία σημεῖα μιᾶς τέτοιας κριτικῆς. Τὸ πρῶτο ἀφορᾷ εἰς τὶς παραδεγμένες μορφές τῆς ὑπαιτιότητος. Ἡ ἀμέλεια θεωρεῖται, ὡς γνωστόν, ἡ ἐλάχιστων μορφῆ τῆς ἐνόχου τελέσεως. Ἡ ἀποδοτικότης τοῦ Π.Δ. θὰ ἐνισχυθῆ κατὰ τὴ γνώμη μου ἐὰν ἡ σχηματικὴ αὐτὴ καὶ γενικὰ ἀποδεκτὴ τοποθέτηση τῆς ἀμελείας τύχη προσεκτικώτερης μελέτης. Διότι ἡ ἀμέλεια προδίδει, σὲ ὠρισμένες τῆς μορφές, μιὰ ἀδιαφορία πρὸς τὶς ὑποχρέώσεις τοῦ Νόμου ποὺ χαρακτηρίζει ἐντονιώτερη ἀντικοινωνικότητα ἀπὸ μιὰ τυχὸν μοιραία ἀπόφαση. Σὲ ἄλλο πάλι σημεῖο ὁ Π.Ν. ἠμπορεῖ νὰ ἀποδειχθῆ ἀσφαλῆς ἀποδέκτης τοῦ σύγχρονου πνεύματος τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης. Τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐκφράζεται, ἀλλὰ ἰσχνά, εἰς τὴ διάταξη 307 τοῦ Π.Κ. «περὶ παροχῆς βοήθειας εἰς κινδυνεύοντα». Μιὰ εὐρεῖα καὶ ἰσχυρὴ διατύπωση τῆς σχετικῆς διατάξεως, τῆς εἰρωνικὰ ἀποκαλουμένης καὶ «παραγράφου ἀγάπης», θὰ τονώσῃ τὴν ἀπήχηση ποὺ πρέπει νὰ ἔχη εἰς τὸν Π.Ν. ἡ κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη ὡς πρωταρχικὴ ὑποχρέωση τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς, ποὺ χαρακτηρίζεται, δυστυχῶς, ἀπὸ τὴν ἀπάνθρωπη ἀδιαφορία γιὰ δρώμενα ἐφ' ὅσον δὲν μᾶς θίγουν προσωπικὰ.

Ἄλλο σημεῖο τέλος, ἐνδεικτικὰ πάντοτε, διότι εἶναι πολλά, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀφορᾷ εἰς τὴν κριτικὴ θεώρηση τῶν σημερινῶν δεδομένων ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὰ ἀδικήματα κατὰ τῶν ἡθῶν. Ἡ ἐπιτρεπτικὴ κοινωνία μας μὲ τὰ πολυδιάστατα μέσα «ἐνημερώσεως»! ἔχει ἐπιφέρει σημαντικὴ φθορὰ τῶν ἀναστολῶν ἐκεῖνων οἱ ὁποῖες εὐρίσκουν τὴν νομικὴ ἐπαλήθευσή τους εἰς τὰ διάφορα ἀδικήματα κατὰ τῶν ἡθῶν, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν θὰ χρειαστοῦν ἐπανεξέταση, ἰδίᾳ ὕστερα ἀπὸ τὰ πορίσματα ἐνὸς νέου ἐγκληματολογικοῦ φαινομένου: τῆς ΘΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ἢ ὁποῖα προβάλλει ἀξιόλογες θέσεις ἀναφορικὰ μὲ τὶς σχέσεις θύτου καὶ θύματος καὶ εἶναι σήμερον ἄξων μεγάλης ἔρευνας εἰς τὸν χῶρον τοῦ ἀξιόποιου καὶ εἰδικώτερα σὲ ἀδικήματα ὅπως ὁ βιασμὸς κ.λπ.

Βεβαίως, ἀνεξαρτήτως καὶ πέραν ὅλων αὐτῶν, προκύπτει ἡ ἀνάγκη τῆς πραγματικῆς ἀποδόσεως τῶν ποινικῶν ὀρισμῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ὑλοποιήσεώς τους τί νὰ κάμη καὶ ἡ αὐστηρότερη ἀπειλή, ἂν ἡ εὐχέρεια τῆς διαφυγῆς τοῦ δράστου εἶναι

μεγάλη; και ἡ καταδίωξη τοῦ ἐγκλήματος εἶναι ἐλλιπής; Ἄς τὸ ἔχουν ὑπόψη τους αὐτοὶ ποὺ ζητοῦν νέες και ἀσθηρότερες ποινές.

Ἐπιλόχμιος ἔγινε ἡ ὥρα και ἐπέγει ἡ ἀπόδοσις.

Κεντρικὸ σημεῖο τῆς ἀποφινῆς ὀμιλίας μου ἦταν ἡ ἐπισήμανση τῶν ὀρίων μέσα εἰς τὰ ὀποῖα ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ προσβλέπη εἰς τὸ Π.Δ., ὡς περίφραγμα τοῦ φόβου και ἄρδευση τῶν ἐλπίδων τῆς καθημερινῆς πορείας μας μέσα ἀπὸ τοὺς σκοπέλους τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸ ὥστε νὰ μὴ περιπλανᾶται κανεὶς ἄσκοπα εἰς χώρους, ὀπου εὐκόλα ἀνοίγουν οἱ πελάγιες ἀγκάλες τοῦ ὀνείρου, ἀλλά, ἐν τούτοις, σταθερὰ κρατεῖ τὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ.

Καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾶ τὸν φόβο, ἡ πολιτειακὴ και πολιτιστικὴ μας αὐτοσυνειδησία ἐκφράζεται τόσον ἔντονα σήμερα εἰς τὸν Ποινικὸ Νόμο, ὥστε νὰ τοῦ εἶναι δυνατὸν ὁ ἴδιος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἐγγυητικὴ του ἀποστολή.

Θέλει, ἐν τούτοις, ἀμέριστη προσοχὴ και ἀγρυπνη ἐγρήγορηση ἡ παρακολούθηση τῶν ὀρωμένων εἰς τὴν φάση αὐτὴ τῆς ποινικῆς λειτουργίας, και ἰδίως εἰς τὴν φάση τῆς προδικασίας, ὀσον και ἐὰν τὰ βασικὰ προβλήματα τῶν ἐγγυήσεων ἔχουν ἐγγίσει ἤδη τὰ ὀρια τοῦ αὐτονόητου.

Ἡ ἐλευθερία ἡμπορεῖ νὰ μὴ εἶναι ποτὲ ἐπίδικος, αἰωρεῖται ὀμως συχνὰ «ἐν τοῖς κινδύνοις».

Διὰ τὴν διάσταση τῶν ἐλπίδων, ὀμως, μὲ τὴν δυναμικὴ διασύνδεση ποὺ ἐπιχειρεῖ ἡ καταφρόνηση, ἡ ὕβρις και ὁ ἐπηρεασμὸς εἰς τὴν καταναλωτικὴ και ἐπιτρεπτικὴ κοινωνία μας, ἡ συνεισφορὰ τοῦ Π.Ν. δὲν εἶναι ἀρκετὴ.

«Κοινὰ γὰρ ἔρχονται ἐλπίδες
πολυπόνων ἀνδρῶν»

ἘΟ Π.Ν. δὲν εἶναι παρὰ ἕνας ἀπὸ τοὺς συντελεστὲς τῆς πραγματώσεως ἐλπίδων εἰς τὸν ὀμιχλώδη χώρο τῆς κοινωνικῆς ἐπικινδυνότητος.

Τόσο μᾶλλον ποὺ ὁ Π.Ν. δὲν ἔχει τὴν ἐδλυγισία αὐτῶν ποὺ ἐκίνησαν δι' ἀνιχνεύσεις «τυχηρᾶς εὐδοκίμιας», ἀλλὰ καθῆκον του καιριο εἶναι τὸ σμίλευμα τοῦ μεγάλου ἤθους, τὸ ὀποῖο ἀνήκει εἰς τὴν Δικαιοσύνη.

Εἰς αὐτὸ κυρίως, τὸ ἀνποχωρήτου ἀξίας ἠθος, στηρίζει «τὴν πᾶσαν ἐλπίδα του» ὁ κόπος τοῦ Δικαίου. Αὐτὸ ἐσυντρόφευσε τὴν τελευταία του νύκτα τὸν Σωκράτη και αὐτὸ ὕπῆρξε τὸ λυκανγὲς εἰς τὸ σκοτεινὸ κελλὶ τοῦ Γαλιλαίου.

Ἐὰν τὸ λησμονήσωμε, τότε μαζί μὲ τὴν ἰδέα τοῦ Ἀπολύτου, θὰ χάσωμε και τὴν δυνατότητα τῆς κατανοήσεως τοῦ σχετικοῦ.

Καὶ πορὸ παντός, θὰ χάσωμε τὸ κύριο στήριγμα κάθε πραγματικῆς ἐλπίδος: τὴν «φιλόδοξον σπορὰν τῆς ἀρετῆς τοῦ Ἀνθρώπου», ἡ ὀποία, ὡς λέγει ὁ Κάλβος, «ἀμάργαρος», «ὀλόγυμνος», «αὐτάγγελτος», «τὸ καθαρὸν τοῦ οὐρανοῦ ἀνεβαίνει», διὰ νὰ συναντήση κάποτε τὸν Θεόν.